

***DIFFERENTIËLE ONTVANKELIJKHEID
VAN KINDEREN VOOR DE KWALITEIT
VAN GASTOUDEROPVANG***

Universiteit Leiden

Annelieke van den Boom
Masterscriptie Algemene en Gezinspedagogiek
Universiteit Leiden
Begeleiding: Dr. M.G. Groeneveld
Dr. H.J. Vermeer
Februari 2012

Differentiële Ontvankelijkheid van Kinderen voor de Kwaliteit van Gastouderopvang

Annelieke van den Boom

S0345008

Universiteit Leiden

Inhoudsopgave

Abstract	3
Samenvatting	4
Inleiding	5
Gastouderopvang	5
Kwaliteit van gastouderopvang	6
Welbevinden	7
Temperament van het kind	8
Differentiële ontvankelijkheid	10
Huidige studie	11
Onderzoeksvragen en hypothesen	11
Methode	12
Steekproef	12
Procedure	13
Meetinstrumenten	13
Statistische analyses	17
Resultaten	18
Beschrijvende statistieken	18
Correlaties tussen temperament volgens gastouder en vraagouder	19
Meervoudige regressieanalyses	21
Kwaliteit en welbevinden en het effect van temperament volgens gastouder	22
Kwaliteit en welbevinden en het effect van temperament volgens vraagouder	27
Discussie	28
Kwaliteit gastouderopvang en welbevinden kind	28
Differentiële ontvankelijkheid voor kwaliteit gastouderopvang	30
Beperkingen en aanbevelingen	34
Conclusie	36
Literatuur	37
Dankwoord	43

Abstract

Introduction: In the Netherlands, many children visit home-based childcare. Only a few studies focused on possible effects of quality of home-based childcare on children's socio-emotional development. In the current thesis, quality of home-based childcare and associations with children's wellbeing were examined. To study these associations, caregivers' sensitivity and global quality of home-based childcare were measured. Furthermore, children's differential susceptibility for quality in home-based childcare was tested. **Method:** Parents and professional caregivers of 100 children, aged 7-42 months, participated in this study. Quality of home-based childcare and children's wellbeing were observed during a day at childcare. A temperament questionnaire was filled out by parents and caregiver. **Results:** Caregivers' sensitivity or global quality was not correlated with children's wellbeing. Children's temperament did not moderate the relation between sensitivity and wellbeing, but did moderate the relation between global quality and wellbeing. Two subscales of temperament, children's interest and boy's tendency to anger, both acted as moderators between global quality and children's wellbeing. In high quality care, children with low interest showed a higher wellbeing than children with a high interest. In contrast, in low quality care, children with low interest exhibited lower wellbeing than children with high interest. Similar results were found for boys with more tendency to anger. These boys showed heightened sensitivity for quality of care, for better and for worse, compared to boys with less tendency to anger. **Conclusion:** Temperament appeared to moderate the effects of quality of home-based childcare on child outcomes for infants and toddlers. Children with a more difficult temperament were more susceptible for rearing experiences in childcare, both negatively and positively, than children with a more easy temperament.

Keywords: Differential susceptibility, home-based childcare, sensitivity, global quality, wellbeing, temperament.

Samenvatting

Introductie: weinig onderzoek is verricht naar de effecten van kwaliteit van gastouderopvang op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. In de huidige scriptie zijn associaties tussen kwaliteit van gastouderopvang en het welbevinden van kinderen onderzocht. Om deze relaties te onderzoeken, is sensitiviteit van gastouders en globale kwaliteit van gastouderopvang gemeten. Daarnaast is de differentiële ontvankelijkheid van kinderen voor kwaliteit van gastouderopvang onderzocht. **Methode:** vraagouders en gastouders van 100 kinderen, in de leeftijd van 7 tot 42 maanden, hebben deelgenomen aan dit onderzoek. Temperament is gerapporteerd door vraagouders en gastouders. De kwaliteit van gastouderopvang en het welbevinden van kinderen is vastgesteld door observatie. **Resultaten:** er was geen relatie tussen sensitiviteit van gastouders of globale kwaliteit en het welbevinden van kinderen. Temperament van kinderen functioneerde niet als moderator op de relatie tussen sensitiviteit en welbevinden, maar modereerde wel de relatie tussen globale kwaliteit en welbevinden. Twee onderdelen van temperament, namelijk aanhoudende belangstelling van kinderen en neiging tot woede bij jongens functioneerden beide als moderatoren tussen globale kwaliteit en welbevinden van kinderen en jongens. In opvang van hoge kwaliteit toonden kinderen met minder aanhoudende belangstelling een hoger welbevinden dan kinderen met meer aanhoudende belangstelling. Echter in kinderopvang van lage kwaliteit, werd bij kinderen met minder aanhoudende belangstelling een lager welbevinden geobserveerd dan bij kinderen met meer aanhoudende belangstelling. Voor jongens met meer neiging tot woede zijn vergelijkbare resultaten gevonden. Jongens met meer neiging tot woede lieten verhoogde sensitiviteit zien voor kwaliteit van gastouderopvang vergeleken met jongens met minder neiging tot woede. **Conclusie:** temperament bleek effecten van kwaliteit van gastouderopvang op kinduitkomsten voor baby's en peuters te modereren. Kinderen met een moeilijker temperament zijn ontvankelijker voor zowel negatieve als positieve opvoedingservaringen binnen de kinderopvang dan kinderen met een makkelijker temperament.

Steekwoorden: differentiële ontvankelijkheid, gastouderopvang, sensitiviteit, globale kwaliteit, welbevinden, temperament.

Inleiding

Kinderopvang bestaat uit verschillende typen van opvoeding buitenshuis, zoals kinderdagverblijven, gastouderopvang, buitenschoolse opvang en informele opvang. Hoewel gastouderopvang in Nederland sterk is gegroeid de afgelopen jaren en volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (2009) zelfs de sterkst groeiende vorm van kinderopvang is, richt onderzoek naar de kwaliteit van kinderopvang zich voornamelijk op kinderdagverblijven en in veel mindere mate op de gastouderopvang. Daarom is gekozen om in deze scriptie de kwaliteit van de gastouderopvang te onderzoeken.

De kwaliteit van de gastouderopvang kan van invloed zijn op de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Groeneveld, Vermeer, van IJendoorn, & Linting, 2010; Loeb, Fuller, Kagan, & Carrol, 2004; National Institute for Child Health and Human Development Early Child Care Research Network (NICHD ECCRN), 2005), hoewel deze relaties niet altijd worden gevonden. Zo vond de NICHD ECCRN (2005) wel een relatie tussen de kwaliteit van de gastouderopvang en de cognitieve ontwikkeling van kinderen, maar de mate van sociaal-emotionele ontwikkeling op 4,5 jarige leeftijd van het kind leek niet beïnvloed te zijn door de kwaliteit.

Dit verschil kan gerelateerd zijn aan het wel of niet buiten beschouwing laten van de invloed van temperament van kinderen. Belsky (1997) concludeerde dat, afhankelijk van het temperament, sommige kinderen ontvankelijker zijn voor opvoedervaringen dan andere kinderen en formuleerde de differentiële ontvankelijkheidshypothese. Aangezien het temperament van kinderen effect kan hebben op de mate waarin zij beïnvloed worden door de kwaliteit van opvang en hier niet eerder onderzoek naar is gedaan in Nederland, zal in deze scriptie onderzocht worden of temperament van kinderen effect heeft op de relatie tussen de kwaliteit van gastouderopvang en het welbevinden van kinderen.

Gastouderopvang

Gastouderopvang onderscheidt zich van het kinderdagverblijf door de huiselijke omgeving waarin het kind wordt opgevangen. De opvang vindt plaats bij de gastouder of bij het kind thuis. Het voordeel van gastouderopvang is dat groepen kleiner zijn dan in kinderdagverblijven (NICHD ECCRN, 2000). In de gastouderopvang mogen maximaal vijf kinderen tot vier jaar tegelijkertijd aanwezig zijn, inclusief eigen kinderen tot vier jaar van de gastouder (Netwerkbureau Kinderopvang, 2010). Daarnaast is een gastouder flexibeler met betrekking tot de opvang van kinderen met verschillende leeftijden en de tijden waarop de

ouders moeten werken. Uniek aan gastouderopvang is dat het kinderen nieuwe ervaringen biedt en de mogelijkheid tot het aangaan van relaties buiten de familie terwijl het tegelijkertijd de vertrouwde huiselijke omgeving biedt met een 'moederfiguur'. De gastouder kan, in vergelijking met pedagogisch medewerkers in kinderdagverblijven waar meer kinderen aanwezig zijn, meer individuele aandacht aan kinderen geven en vaak is de relatie tussen gastouder en vraagouders persoonlijker dan tussen de pedagogische medewerkers van het kinderdagverblijf en vraagouders (Clarke-Stewart & Allhusen, 2005). Nadelen van gastouderopvang ten opzichte van kinderdagverblijven zijn dat minder leeftijdsgenootjes aanwezig kunnen zijn om mee te spelen en dat vraagouders bij vakantie of ziekte van de gastouder een andere oplossing moeten zoeken (eventueel in samenwerking met het bureau waarbij de gastouder is ingeschreven). Daarnaast heeft de gastouderopvang vaak niet de mogelijkheid om kinderen georganiseerde educatieve activiteiten en fysieke materialen te bieden in de hoeveelheid en variatie waarin kinderdagverblijven dit doen (Bradley & Vandell, 2007; Clarke-Stewart & Allhusen, 2005).

Kwaliteit van gastouderopvang

Kwaliteit van kinderopvang bestaat uit verschillende facetten: (1) proceskwaliteit, dat wil zeggen het concrete zorg- en opvoedingsproces en (2) structurele kenmerken, zoals opleidingsniveau, opvoeder-kind ratio en groepsgrootte. In deze scriptie wordt de proceskwaliteit van gastouderopvang onderzocht. Hierbij staat de sensitiviteit van gastouders en de globale kwaliteit van gastouderopvang centraal.

Sensitiviteit van gastouders. Sensitiviteit wordt gekenmerkt door de potentie om signalen van het kind nauwkeurig waar te nemen en tevens snel en adequaat te reageren op deze signalen (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). Een sensitieve gastouder stelt het kind centraal en stemt haar gedrag af op de reacties en acties van het kind, zowel in niet-stressvolle als in stressvolle situaties (de Kruif, Vermeer, Fukkink, Walraven e.a., 2007; de Schipper, de Jong, van Zeijl, & Tavecchio, 2003). Deze sensitieve houding behoedt kinderen tegen stress en hangt positief samen met een veilige gehechtheid (van IJzendoorn, Tavecchio, & Riksen-Walraven, 2004). Sensitiviteit is een belangrijk aspect van de kwaliteit van de opvang, omdat de gastouder de stuwende kracht van proceskwaliteit vormt (Riksen-Walraven, 2004). Zowel haar directe interacties met het kind als haar effect op de interacties van het kind met andere kinderen en met materialen, bepalen sterk de ervaringen die het kind opdoet in de kinderopvang (Fukkink, Tavecchio, de Kruif, Vermeer, & van Zeijl, 2005). Om deze redenen is gekozen sensitiviteit als aspect van de kwaliteit van gastouderopvang te onderzoeken.

Globale kwaliteit van gastouderopvang. Naast sensitiviteit staat globale kwaliteit van gastouderopvang centraal in deze scriptie. Deze globale kwaliteit omvat aspecten van de fysieke omgeving, organisatorische en sociale factoren. Essentieel hierin is wat er wordt aangeboden aan het kind in de vorm van materialen en variaties in gebeurtenissen en omgevingen binnen de context van de gastouderopvang (Bradley, Caldwell, & Corwyn, 2003). Hogere globale kwaliteit van gastouderopvang in combinatie met een hogere mate van aandacht, responsiviteit en emotionele ondersteuning van de gastouder zijn positief gerelateerd aan een betere coöperatieve houding en verhoogde taal- en cognitieve ontwikkeling van kinderen (Clarke-Stewart, Lowe, Burchinal, O'Brien, & McCartney, 2002). Ook andere onderzoekers hebben relaties gevonden tussen de geobserveerde kwaliteit en het functioneren van kinderen binnen de gastouderopvang. Volgens Kontos (1994) was er een positieve correlatie tussen globale kwaliteit en het vocabulaire van kinderen en andere studies toonden hogere cognitieve competenties en meer veilige gehechtheidrelaties met de gastouder (Elicker, Fornter-Wood, & Noppe, 1999; Kontos, Howes, & Galinsky, 1995). Hieruit blijkt dat globale kwaliteit van invloed is op verschillende competenties van kinderen.

Kwaliteit en sociaal-emotionele ontwikkeling. Kinderdagverblijven van hoge kwaliteit zijn gerelateerd aan een hogere mate van sociaal-emotionele ontwikkeling bij kinderen in vergelijking met kinderdagverblijven van lage kwaliteit (Peisner-Feinberg, Burchinal, Clifford, Culkin, Howes, e.a., 2001). In het onderzoek van Peisner-Feinberg e.a. (2001) werd zowel sensitiviteit als globale kwaliteit gemeten. Het effect op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen bleek een lange termijn effect dat zichtbaar was tot in de eerste jaren van het basisonderwijs; deze kinderen toonden meer sociabiliteit dan kinderen die lage kwaliteit van opvang hadden ervaren.

Daarnaast heeft de NICHD studie (2003b) voor zowel kinderdagverblijven als gastouderopvang aangetoond dat er een relatie is tussen de globale kwaliteit van kinderopvang en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Opvang van hogere kwaliteit voorspelde meer sociale competentie en minder probleemgedrag en conflicten bij kinderen terwijl een lage kwaliteit van kinderopvang meer problemen en conflicten voorspelde in de kleuterschoolperiode.

Welbevinden

De samenhang tussen de kwaliteit van opvang en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen wordt in deze scriptie bestudeerd door het welbevinden van kinderen te meten. In de kinderopvang is het van belang dat kinderen zich veilig en op hun gemak voelen en

betrokken zijn bij de activiteiten die ze ondernemen (Riksen-Walraven, 2004). Welbevinden wordt bepaald door de mate waarin het kind zich prettig voelt bij de opvoeder, met de andere kinderen en in de fysieke omgeving van de kinderopvang. Een hoge mate van welbevinden stimuleert de ontwikkeling van kinderen en geeft hen de mogelijkheid zich ten volle te ontplooien (Riksen-Walraven, 2004). Echter kinderen met een laag welbevinden vertonen vaker probleemgedrag (de Schipper, de Jong, Tavecchio, & van IJzendoorn, 2003).

Uit een eerdere Nederlandse studie naar de kwaliteit van kinderopvang in kinderdagverblijven en gastouderopvang bleek dat het welbevinden van kinderen in de gastouderopvang significant hoger was dan bij kinderen in de kinderdagopvang (Groeneveld e.a., 2010). Tevens werd een significante positieve relatie gevonden tussen de sensitiviteit van de gastouder en het welbevinden van kinderen. Wanneer een gastouder een hoge mate van sensitiviteit toonde, lieten de kinderen een hogere mate van welbevinden zien. Er werd geen relatie gevonden tussen de globale kwaliteit van de opvang en het welbevinden van kinderen. De studie van de Schipper, Tavecchio en van IJzendoorn (2004a) is een van de weinige studies waarbij de relatie tussen globale kwaliteit van kinderopvang en het welbevinden van kinderen is onderzocht. Hierbij is welbevinden van kinderen niet geobserveerd, maar gerapporteerd. Uit het onderzoek van de Schipper e.a. (2004a) bleek dat kinderen in kinderdagverblijven met een hoge mate van stabiliteit in het programma en die minder gebruik maakten van verschillende soorten opvang zich meer op hun gemak voelden volgens de pedagogische medewerkers. Daarnaast hadden kinderen een hoger welbevinden als zij vaker werden opgevangen door vertrouwde pedagogische medewerkers. In de studie van Groeneveld e.a. (2010) en de Schipper e.a. (2004a) werd temperament van het kind echter buiten beschouwing gelaten.

Temperament van het kind

Temperament kan worden gedefinieerd als de gedragsstijl waarbij de nadruk ligt op hoe iemand zich in verschillende situaties gedraagt (Thomas & Chess, 1977). Goldsmith, Lemery, Longley en Prescott (1993) beschreven temperament als een van de unieke kenmerken van de emotionaliteit in de vroege ontwikkeling van kinderen. Daarnaast hanteren de meeste onderzoekers de volgende vier kenmerken om temperament te omschrijven: (1) constructen van temperament zijn grotendeels aangeboren emoties, (2) temperament verschijnt in de kindertijd, (3) is relatief stabiel tijdens belangrijke ontwikkelingsperiodes en (4) heeft een biologische grondslag (Goldsmith & Harman, 1994).

In onderzoek worden verschillende dimensies van temperament omschreven. Een veel gebruikte vragenlijst, de Toddler Behavior Assessment Questionnaire (TBAQ; Goldsmith, 1996), onderscheidt bijvoorbeeld vijf dimensies van temperament bij kinderen: het niveau van plezier, sociaal angstig, neiging tot woede, aanhoudende belangstelling en activiteit. Kinderen kunnen door te (glim)lachen of door te spelen, laten blijken dat ze plezier hebben in gevarieerde, veilige of bekende omgevingen. Sociaal angstige kinderen worden juist gekenmerkt door hun teruggetrokken, geremde en angstige gedrag of kenmerken van verlegenheid in nieuwe of onzekere situaties van sociale aard. De mate van neiging tot woede is afhankelijk van hoe vaak een kind kenmerken van woede laat zien zoals huilen, protesteren of slaan tijdens situaties waarin het kind een conflict heeft met een ander kind of de verzorger. Het niveau van aanhoudende belangstelling wordt bepaald door het tonen van volledige aandacht voor een voortdurende activiteit in plaats van te reageren op afleiding.

In veel onderzoeken waar de TBAQ is gebruikt, is vaak alleen (sociaal) angstig gebruikt als operationalisering van een moeilijk temperament (Blackford & Walden, 1998; Groeneveld, Vermeer, van IJzendoorn, & Linting, in press; Volling & Feagans, 1995; Watamura, Donzella, Alwin, & Gunnar, 2003.). In deze studies werd tevens gekeken naar de rol van temperament van kinderen in de opvang. In het onderzoek van Watamura e.a., (2003), waarin het stresshormoon cortisol van kinderen in de kinderopvang werd onderzocht, bleek een positieve relatie te bestaan tussen moeilijk temperament en de hoogte van cortisolniveau in de middag. Sociaal angstige kinderen hadden in deze studie 's middags een hoger cortisolniveau en dus een hogere mate van stress dan kinderen die minder sociaal angstig waren. In het onderzoek van Blackford en Walden (1998) bleek dat kinderen met een angstig temperament een stimulus meer ontweken nadat ze positieve reacties hadden ontvangen van hun ouders dan kinderen met een minder angstig temperament. Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven (2006) hebben de Nederlandse versie van de TBAQ-Supplemental (TBAQ-S, Goldsmith, & Rothbart, 1999) gebruikt. De resultaten toonden dat vooral sociaal angstige kinderen minder contact maakten met leeftijdsgenoten dan kinderen die minder sociaal angstig waren, hoewel dit resultaat alleen gevonden is voor lage kwaliteit van kinderdagopvang.

Naast de vier dimensies van temperament die duidelijk gerelateerd zijn aan emotionele expressie wordt een vijfde vorm beschreven, namelijk het activiteitsniveau. Dit activiteitsniveau van kinderen wordt bepaald aan de hand van motorische bewegingen. Hoewel verondersteld wordt dat het activiteitsniveau van het kind gerelateerd is aan een algemeen niveau van emotionele opwindning (Goldsmith & Campos, 1982) is hier nog geen

wetenschappelijke ondersteuning voor gevonden. In deze scriptie zal ook het activiteitsniveau van het kind worden onderzocht.

Differentiële ontvankelijkheid

Naast de genoemde hoofdeffecten kan temperament effect hebben op de relatie tussen de kwaliteit van gastouderopvang en het welbevinden van kinderen. Voor dit effect stelde Belsky (1997) de differentiële ontvankelijkheidshypothese op. Volgens deze hypothese zijn vooral kinderen met een moeilijk temperament gevoelig voor zowel de negatieve effecten van een risicovolle omgeving als de positieve effecten van een ondersteunende omgeving (Belsky, Bakermans-Kranenburg, & van IJzendoorn, 2007a). Het temperament van het kind werkt als een moderator op de effecten van opvoedervaringen. Pluess en Belsky (2009) hebben de differentiële ontvankelijkheid aangetoond in kinderdagverblijven. Kinderen met een moeilijk temperament hadden *meer* gedragsproblemen als zij lage kwaliteit van kinderopvang genoten, maar *minder* gedragsproblemen als de kwaliteit van kinderopvang hoog was in vergelijking met kinderen met een makkelijk temperament. Deze bevindingen werden zowel voor de periode op de kinderopvang als het eerste jaar op school gevonden.

Uit een onderzoek naar stress van kinderen en opvoeders in de gastouderopvang (Groeneveld e.a., in press) bleek dat sociaal angstige kinderen meer welbevinden lieten zien als het cortisolniveau bij gastouders afnam dan kinderen die minder sociaal angstig waren. Echter, de meer sociaal angstige kinderen toonden minder welbevinden als het niveau van cortisol bij gastouders toenam dan minder sociaal angstige kinderen.

Uit een andere studie bleek dat sociaal angstige kinderen minder vriendschappelijke interacties hadden met leeftijdsgenoten en meer deelnamen aan niet-sociaal spel als er sprake was van een lage kwaliteit van het kinderdagverblijf, maar dat deze sociaal angstige kinderen in een kinderdagverblijf van hoge kwaliteit meer vriendschappelijke interacties met leeftijdsgenoten lieten zien dan kinderen die minder sociaal angstig waren (Volling & Feagans, 1995). Daarnaast liet deze studie zien dat er een relatie was tussen de kwaliteit van kinderopvang en de vriendschappelijke contacten met leeftijdsgenoten en dat ook deze relatie gemodereerd werd door temperament. Kinderen met een moeilijk temperament hadden minder kans op het ontwikkelen van sociale problemen in hoge kwaliteit van kinderopvang en meer kans op het ontwikkelen van sociale problemen in lage kwaliteit van kinderopvang in vergelijking met hun leeftijdsgenoten met een makkelijk temperament.

Huidige studie

Uit de verschillende studies naar kinderopvang blijkt dat weinig onderzoek is verricht in de Nederlandse gastouderopvang. In het Nederlandse onderzoek naar de relatie tussen de kwaliteit van gastouderopvang en het welbevinden van kinderen, wordt de rol van temperament niet beschreven (Groeneveld, e.a., 2010). In deze scriptie ligt het accent op differentiële ontvankelijkheid in de relatie tussen de kwaliteit van gastouderopvang en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Het onderzoek is verricht in de gastouderopvang waarbij kwaliteit is geoperationaliseerd als (1) de mate van sensitiviteit van de gastouder en (2) de globale kwaliteit van gastouderopvang. Daarnaast was de mate van welbevinden van het kind het uitgangspunt voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Onderzoeksvragen en hypothesen

In deze scriptie staan twee onderzoeksvragen centraal. Allereerst is onderzocht of de sensitiviteit van de gastouder en de globale kwaliteit van de opvang samenhangen met het welbevinden van kinderen. Vervolgens is onderzocht of het temperament van kinderen van invloed is op de relatie tussen kwaliteit van de opvang en het welbevinden van kinderen.

Op basis van eerder onderzoek naar de kwaliteit van gastouderopvang en de kinderdagopvang (Andersson, 1992; Bates e.a., 1994; Field 1991; Groeneveld e.a., 2010; de Schipper e.a., 2004a; de Schipper, Tavecchio, van IJzendoorn, & van Zeijl, 2004b) wordt verwacht dat een hoge sensitiviteit van de gastouder en hoge globale kwaliteit van gastouderopvang gerelateerd zijn aan een hoog welbevinden van kinderen.

Daarnaast wordt op basis van eerder onderzoek (Blackford & Walden, 1998; Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2006; Groeneveld, e.a., in press ; Volling & Feagans, 1995; Watamura, e.a., 2003) verwacht dat voor de temperament subschaal *sociaal angstig*, kinderen die sociaal angstiger zijn, ontvankelijker zijn voor hoge sensitieve gastouders en hoge globale kwaliteit van gastouderopvang en daardoor een hoger welbevinden tonen dan kinderen die minder sociaal angstig zijn. Echter zijn sociaal angstige kinderen ook ontvankelijker voor gastouderopvang van lage kwaliteit en tonen daardoor een lager welbevinden dan kinderen die minder sociaal angstig zijn. Voor de andere subschalen van temperament is de huidige studie verkennend van aard.

Methodie

Steekproef

Voor de steekproef zijn proefpersonen van twee studies samengevoegd. Dit was mogelijk omdat in beide studies dezelfde meetinstrumenten en procedures zijn gebruikt om sensitiviteit, globale kwaliteit, temperament en welbevinden te meten. De eerste studie betreft een onderzoek naar de relatie tussen kwaliteit van gastouderopvang en het stressniveau en welbevinden van kinderen. De mate van stress kan bepaald worden door de stijging van cortisol (stresshormoon) in speeksel vast te stellen. Deze studie (hierna: cortisolstudie) waaraan 55 gastgezinnen deelnamen vond plaats in de periode februari tot en met juli 2007. In de tweede studie is met behulp van de Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting – Child Care (VIPP; Juffer, Bakermans-Kranenburg, & van IJzendoorn, 2008; VIPP-CC; Groeneveld, Vermeer, Van IJzendoorn, & Linting, 2011) onderzoek gedaan naar de effecten van videofeedback interventie op de kwaliteit van gastouderopvang. Hierbij is in een pretest de kwaliteit van gastouderopvang gemeten vóór de videofeedback interventie en in de posttest de kwaliteit van gastouderopvang na de videofeedback interventie. Deze studie (hierna: VIPP-CC studie) waaraan 49 gastgezinnen deelnamen vond plaats in 2009-2010. In beide studies waren de kinderen tussen de 7 en 42 maanden oud. Voor de onderzoeksvraag in deze scriptie is alleen gebruik gemaakt van de pretest-data van de VIPP-CC studie.

De steekproef van dit huidige onderzoek bestaat uit 100 kinderen (51 jongens, 49 meisjes) met een gemiddelde leeftijd van 27.96 maanden ($SD = 7.43$). Bij de start van het onderzoek hadden de kinderen gemiddeld 21.26 maanden ($SD = 9.84$, bereik 1 tot 42) gebruik gemaakt van de gastouderopvang. De kinderen bezochten de gastouderopvang gemiddeld 20.52 uur per week ($SD = 7.34$) met een variatie van 6.5 tot 46.3 uren per week.

Sommige kinderen werden door dezelfde gastouder opgevangen. Hierdoor hebben totaal 90 verschillende gastouders deelgenomen aan het onderzoek. Alle 90 gastouders zijn vrouwen en hebben een gemiddelde leeftijd van 43.33 jaar ($SD = 9.16$, bereik 28 tot 65). Tijdens de opvang waren gemiddeld 3.01 ($SD = 1.48$) kinderen aanwezig en dit varieerde van 1 kind tot 8 kinderen. Gastouders werkten gemiddeld 6.13 ($SD = 5.00$) jaar in de gastouderopvang met een variatie van half tot 25 jaar. Hierbij werkten ze gemiddeld 33.71 uur per week ($SD = 11.68$, bereik 7.5 tot 57.5) en 99% ($SD = 0.11$) van de gastouders had zelf een kind of meerdere kinderen.

Procedure

Gedurende de cortisol studie en de VIPP-CC studie zijn de gastouders thuis bezocht door een observator. Hierbij is de globale kwaliteit geobserveerd en zijn video-opnames gemaakt. Zowel de gastouder als het kind is drie keer tien minuten gefilmd. Het beeldmateriaal is gebruikt om op een later tijdstip de sensitiviteit van de gastouder en het welbevinden van het kind te bepalen. Voor het coderen van de videobanden op sensitiviteit en welbevinden was bepaald dat een codeur alleen beeldmateriaal codeerde waarbij zij niet zelf had geobserveerd zodat voorkomen werd dat eerdere betrokkenheid bij de geobserveerde gastouders en kinderen tot een subjectieve score kon leiden. Daarnaast zijn andere codeurs ingezet voor het coderen van welbevinden dan voor sensitiviteit. De globale kwaliteit is tijdens het bezoek gemeten met de Infant-Toddler Child Care Home Observation for Measurement of the Environment (IT-CC-HOME; Caldwell, & Bradley, 2003). Alle codeurs waren getraind en betrouwbaar gevonden op de meetinstrumenten van sensitiviteit, globale kwaliteit en welbevinden.

De gastouders en vraagouders zijn gevraagd om over het targetkind (participerend kind in het onderzoek) een temperamentvragenlijst in te vullen. Hiervoor is de TBAQ (Goldsmith, 1996) gebruikt. De vragenlijsten zijn naar gastouders en vraagouders gestuurd en zijn ontvangen door de observator tijdens het huisbezoek of later per post geretourneerd.

Meetinstrumenten

Sensitiviteit. De sensitieve responsiviteitschaal, ontwikkeld door het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) (de Kruif e.a., 2007) is gehanteerd om de sensitiviteit van de gastouders te meten. Hiermee wordt bepaald in welke mate de gastouder reageert op signalen van behoefte aan emotionele ondersteuning bij het kind. Een gastouder moet de signalen opmerken, maar ook correct interpreteren. Van belang is dat een omgeving wordt gecreëerd waarbij het opmerken van signalen mogelijk is. Ook is het belangrijk dat tijdig en adequaat op de signalen van het kind wordt gereageerd. Het meetinstrument bestaat uit een zevenpuntsschaal waarbij sensitiviteit wordt uitgedrukt in de mate van aanwezigheid: (1) zeer afwezig, (2) afwezig, (3) gematigd afwezig, (4) inconsistent, (5) gematigd aanwezig, (6) aanwezig en (7) zeer aanwezig. *Zeer afwezig* verwijst naar het totaal ontbreken van emotionele steun aan de kinderen, *afwezig* staat voor het bieden van zeer weinig emotionele steun, behalve bij een uitgesproken signaal van een kind waarbij vervolgens niet de juiste emotionele steun wordt aangeboden. *Gematigd afwezig* betekent soms een goede reactie op de signalen, maar meestal wordt onvoldoende emotionele steun gegeven. *Inconsistent* verwijst

naar sensitiviteit die aan een gedeelte van de kinderen wordt geboden en niet constant is. *Gematigd aanwezig* betekent dat er meestal voldoende emotionele steun wordt gegeven, maar in sommige gevallen niet. *Aanwezig* staat voor het bieden van veel emotionele steun, maar een subtiel signaal kan worden gemist. Tot slot verwijst *zeer aanwezig* voor het adequaat en volledig geven van zeer veel emotionele steun aan kinderen.

Per filmsessie van tien minuten is een sensitiviteitsscore bepaald. Interne consistentie van de drie filmsessies is gemeten met de Cronbach Alpha en met .76 zijn alle scores van sensitiviteit bij elkaar voldoende betrouwbaar bevonden. Hierdoor kon één gemiddelde voor sensitiviteit van de gastouder worden berekend over alle drie sessies. Sensitiviteit is door negen codeurs gecodeerd, de intercodeur betrouwbaarheid varieerde van .70 tot .80, met een gemiddelde van .74.

Globale kwaliteit. De globale kwaliteit is beoordeeld met de IT-CC-HOME (Caldwell & Bradley, 2003). Dit meetinstrument meet zowel de directe omgeving als de interacties van het kind met de omgeving. De IT-CC-HOME (Caldwell & Bradley, 2003) bestaat uit 43 items geclassificeerd in zes subschalen, namelijk responsiviteit, acceptatie, organisatie, leermaterialen, betrokkenheid en variatie. De score per subschaal komt voort uit de bijbehorende items te scoren met een negatieve (0) of een positieve (1) score. In eerste instantie was de interne consistentie van de totale schaal te laag. Op basis van het verwijderen van de items 1, 21, 22, 24, 41 en 42 werd voldoende interne consistentie bereikt ($\alpha = .60$). Dit is een lagere alfa dan normaliter wordt gehanteerd. Echter met een meetinstrument met een bereik van 0 tot 1 is het lastig een hogere alfa te behalen.

Bij het verwijderen van de items is gelet op stijging van de alfa en op de mate waarin het item inhoudelijk van belang is voor de kwaliteit van de gastouderopvang. Item 1 staat voor het toelaten van het al spelend vies worden van het kind. De flexibele instelling die hierbij gevraagd wordt van de gastouder kan goed passen bij sensitiviteit, maar met een positieve score van 94% differentieert dit item niet. Item 21 stelt dat het kind minstens vier keer per week buiten komt. Dit is afhankelijk van het aantal dagen dat het kind gebruik maakt van de opvang en is daarom verwijderd. Item 22 beschrijft de voorzieningen voor EHBO en/of een calamiteitenplan. Hierbij werd een negatieve score genoteerd als het calamiteitenplan niet schriftelijk was vastgelegd, terwijl er wel een mondeling plan aanwezig was. Item 24 stelt dat de omgeving waar het kind speelt veilig is. De regels die hierbij gehanteerd werden, waren streng zodat 62% van de gastouderopvang hierop negatief scoorde ondanks dat de omgeving voldoende veilig was in vergelijking met een dagelijkse

thuisomgeving. Item 41 beschrijft dat het kind de maaltijd gebruikt met de gastouder en/of andere kinderen. Betrokkenheid van de gastouder tijdens het eten is van belang, maar met een positieve score van 94% laten de meeste gastouders dit toe. Tot slot stelt item 42 dat ongeveer eens per maand bezoek wordt ontvangen of op bezoek wordt gegaan bij burens of vrienden. Dit is opnieuw afhankelijk van de frequentie dat een kind de opvang bezoekt en is daarom verwijderd. Nadat de IT-CC-HOME (Caldwell & Bradley, 2003) voldoende betrouwbaar bleek, is besloten om één gemiddelde te berekenen over alle items samen voor globale kwaliteit. De globale kwaliteit van de opvang is door elf codeurs gecodeerd, de intercodeur betrouwbaarheid varieerde van .91 tot 1.00, met een gemiddelde van .75.

Welbevinden. Welbevinden van kinderen in de gastouderopvang is gemeten met de Welbevindenschaal ontwikkeld door het NCKO (de Kruif e.a., 2007). Elk videofragment van tien minuten is achteraf beoordeeld met de Welbevindenschaal waarbij elke twee minuten het gedrag van het kind is geobserveerd. Doordat in de cortisolstudie vijf scores per filmsessie zijn vastgesteld terwijl dit in de VIPP-CC studie 4 scores waren, ontbrak er voor 45 kinderen een vijfde score. Toch bleek uit de betrouwbaarheidsanalyse dat alle scores samen intern consistent waren ($\alpha = .82$). Daarom is besloten de vijfde score per filmsessie te behouden en is er één gemiddelde voor welbevinden van het kind berekend over alle scores per sessie samen. Het meetinstrument bestaat uit een zevenpuntsschaal waarbij welbevinden wordt aangeduid in de mate van aanwezigheid: (1) uitgesproken laag, (2) laag, (3) enigszins laag, (4) neutraal, (5) enigszins hoog, (6) hoog en (7) uitgesproken hoog. *Uitgesproken laag* betekent dat signalen van onbehagen overduidelijk en meestal aanwezig zijn bij het kind, *laag* betekent dat deze signalen duidelijk aanwezig zijn, maar minder extreem of van kortere duur. *Enigszins laag* betekent dat signalen van onbehagen aanwezig zijn, maar minder opvallend en minder frequent, *neutraal* betekent dat zowel signalen van onbehagen als welbevinden ontbreken: er worden weinig emoties getoond. *Enigszins hoog* betekent dat signalen van welbevinden aanwezig zijn tijdens een gedeelte van de observatie, maar niet heel duidelijk, *hoog* betekent dat deze signalen wel uitgesproken aanwezig zijn, maar minder extreem of van kortere duur dan bij *uitgesproken hoog*: signalen van welbevinden zijn overduidelijk aanwezig. Veertien codeurs hebben welbevinden gecodeerd; de intercodeur betrouwbaarheid varieerde van .70 tot .81, met een gemiddelde van .77.

Temperament. Temperament van kinderen in de gastouderopvang is met de TBAQ (Goldsmith, 1996) gemeten. Dit is een vragenlijst met een aanvaardbare convergente en discriminante validiteit die door de (professionele) opvoeder wordt ingevuld (Lemery,

Goldsmith, Klinnert, & Mrazek, 1999). De TBAQ (Goldsmith, 1996) bestaat uit vijf onafhankelijke subschalen, namelijk activiteit, plezier, sociaal angstig, neiging tot woede, en aanhoudende belangstelling. Een subschaal bestaat uit een set uitspraken die elk gescoord kunnen worden op een schaal van 1 tot 7. Hierbij staat een score voor de frequentie van het genoemde gedrag of de activiteit: (1) nooit, (2) zeer zelden, (3) minder dan de helft van de tijd, (4) ongeveer de helft van de tijd, (5) meer dan de helft van de tijd, (6) bijna altijd en (7) altijd. Als een uitspraak niet van toepassing is, kan er een 0 worden aangekruist.

Zowel de gastouders als de vraagouders hebben de vragenlijst ingevuld. De vragenlijst van de gastouder bestaat uit 84 items en die van de vraagouder uit 111 items. Uit analyses bleek dat de interne consistentie van activiteit (gerapporteerd door gastouders) met .47 onvoldoende was. Besloten is om deze subschaal niet mee te nemen in de analyses, omdat het niet mogelijk was, na verwijdering van items, om de Cronbach Alpha te verhogen tot een betrouwbare waarde. De overige subschalen van de TBAQ gerapporteerd door gastouders waren wel betrouwbaar. De subschaal plezier bleek voldoende betrouwbaar ($\alpha = .87$) evenals neiging tot woede ($\alpha = .89$). De interne consistentie van sociaal angstig was niet voldoende, maar door item 4 te verwijderen werd een interne consistentie behaald van .74. In dit item stond het benaderen van en onmiddellijk meedoen met het spel van andere kinderen centraal. Tot slot is aanhoudende belangstelling volgens gastouders met .84 als voldoende betrouwbaar beoordeeld. Daarnaast zijn betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd voor de subschalen volgens de vraagouder. Alle subschalen bleken voldoende betrouwbaar met de volgende alfa's: activiteit .75, plezier .75, neiging tot woede .86, sociaal angstig .74 en aanhoudende belangstelling .85. Aangezien een item verwijderd was op de subschaal sociaal angstig volgens gastouder, is dit item ook weggehaald op de subschaal sociaal angstig volgens vraagouder.

Uit de analyse van missende waarden bleek dat van twee kinderen gegevens ontbraken op de subschalen van plezier, neiging tot woede en aanhoudende belangstelling volgens gastouder. Op de subschaal sociaal angstig volgens gastouder misten de gegevens van drie kinderen. Daarnaast ontbraken op alle subschalen volgens vraagouder gegevens van vier kinderen. Dit bleek echter om vier andere kinderen te gaan dan bij de subschalen volgens gastouder. Daarom is besloten om alle analyses te baseren op alle beschikbare data en niet op de kinderen met complete data.

Statistische analyses

Correlatietoetsen zijn uitgevoerd om verbanden te analyseren tussen de variabelen. Allereerst is bekeken of er een correlatie was tussen temperament van het targetkind volgens de gastouder en volgens de vraagouder. Vervolgens zijn correlaties berekend tussen temperament, sensitiviteit, globale kwaliteit en welbevinden. Daarna zijn meervoudige regressieanalyses uitgevoerd om het welbevinden van kinderen te voorspellen. In de eerste stap van deze regressieanalyses zijn de hoofdeffecten van kwaliteit van temperament geanalyseerd, in de tweede stap zijn interactie-effecten onderzocht tussen de kwaliteit en temperament. Multicollineariteit (hoge correlaties tussen voorspellende variabelen) is voorkomen door de voorspellende variabelen kwaliteit en temperament eerst te centreren en daarna een interactie variabele aan te maken. Bij controle op normale verdeling, bleek een aantal variabelen niet normaal verdeeld te zijn. De gestandaardiseerde scheefheid en gepiektheid vielen buiten de waarden van een normale verdeling. Besloten is om op deze variabelen ‘winsorizing’ toe te passen en tevens met de aangepaste variabelen de analyses uit te voeren. De resultaten met ‘winsorizing’ toonden dezelfde significante correlaties aan als de resultaten zonder ‘winsorizing’. Daarom is in de resultatensectie gebruik gemaakt van de resultaten gebaseerd op de oorspronkelijke data.

Tot slot is het vijfstappenplan van Belsky e.a. (2007) gevolgd om te testen of er sprake was van differentiële ontvankelijkheid (zie Tabel 8 en 9). In dit stappenplan moest allereerst een statistische test een cross-over interactie uitwijzen (Dearing & Hamilton, 2006). Hieruit moest blijken dat een significante interactie bestond tussen het temperament van het kind en de kwaliteit van gastouderopvang die het welbevinden van het kind voorspelden. Vervolgens werd getest of de ontvankelijkheidsvariabele *temperament* en de voorspellende variabelen *sensitiviteit* en *globale kwaliteit* onafhankelijk van elkaar waren. Hierdoor kon gecontroleerd worden of er geen significante relaties tussen de voorspellende en de onafhankelijke variabelen bestonden. Tijdens de derde stap werd nagegaan of er tevens geen significante relatie was tussen de ontvankelijkheidsvariabele *temperament* en de afhankelijke variabele *welbevinden*. De vierde stap bestond uit het vergelijken van het regressieplot met prototypische grafische weergaven van kinderen met een hoge ontvankelijkheid en hun positieve en negatieve uitkomsten in vergelijking met kinderen met een lage ontvankelijkheid. Daaruit moest blijken dat alleen het eerste model, waarbij kinderen met een hoge ontvankelijkheid werden getoetst, differentiële ontvankelijkheid weergaf. Ten slotte werd in stap vijf de specificiteit van het model getoetst door de ontvankelijkheidsvariabele en de

voorspellende variabele te vervangen door mogelijke andere variabelen. In dit geval is temperament vervangen door de sekse van het kind.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In Tabel 1 zijn het aantal proefpersonen, de gemiddelden en de spreiding weergegeven van sensitiviteit, globale kwaliteit, welbevinden en de subschalen van temperament.

Gastouderopvang was gemiddeld van goede globale kwaliteit ($M = 0.87$, $SD = 0.07$), dit betekent dat gemiddeld 87% van de items positief is gescoord. Met een gemiddelde score van 4.83 ($SD = 0.85$) was de sensitiviteit van gastouders voldoende. Ook het welbevinden van kinderen was gemiddeld voldoende ($M = 4.54$, $SD = 0.55$).

Vervolgens zijn de gemiddelden van de temperament subschalen volgens gastouders en vraagouders vergeleken. Gastouders beoordeelden plezier van het kind lager ($M = 5.31$, $SD = 0.83$) dan vraagouders ($M = 5.55$, $SD = 0.51$; $t(93) = 2.60$, $p = .01$). Kinderen toonden volgens gastouders meer dan de helft van de tijd plezier terwijl volgens vraagouders plezier tussen meer dan de helft en bijna altijd van de tijd werd getoond. Daarnaast werd de mate van neiging tot woede bij kinderen lager beoordeeld door gastouders ($M = 2.76$, $SD = 0.79$) dan door vraagouders ($M = 3.64$, $SD = 0.75$; $t(93) = 7.92$, $p < .01$). Volgens de gastouders hadden kinderen in minder dan de helft van de tijd neiging tot woede terwijl dit volgens de vraagouders tussen minder dan de helft en ongeveer de helft van de tijd lag. Met een gemiddelde van 4.03 ($SD = 1.29$) lieten kinderen ongeveer de helft van de tijd sociaal angstig gedrag zien volgens de gastouders. Het gemiddelde lag lager volgens de vraagouders. Volgens hen kwam sociaal angstig gedrag in minder dan de helft van de tijd voor ($M = 3.39$, $SD = 0.74$; $t(92) = -4.98$, $p = .00$). Echter, kinderen hadden dezelfde mate van aanhoudende belangstelling volgens gastouders en vraagouders ($t(93) = 0.68$, $p > .05$). Tot slot waren kinderen volgens de vraagouders tussen minder dan de helft en ongeveer de helft van de tijd actief ($M = 3.62$, $SD = 0.58$).

Voor alle subschalen geldt dat er geen significant verschil is gevonden tussen jongens en meisjes. Dit betekent dat jongens en meisjes dezelfde mate van plezier ($M_{jongens} = 5.34$, $SD = 0.89$; $M_{meisjes} = 5.28$, $SD = 0.77$; $t(96) = 0.36$; $p = 0.72$), neiging tot woede ($M_{jongens} = 2.82$, $SD = 0.68$; $M_{meisjes} = 2.68$, $SD = 0.89$; $t(96) = 0.88$; $p = .38$), sociaal angstig ($M_{jongens} = 3.83$, $SD = 1.31$; $M_{meisjes} = 4.24$, $SD = 1.25$; $t(95) = -1.57$; $p = .12$) en aanhoudende belangstelling ($M_{jongens} = 4.44$, $SD = 0.76$; $M_{meisjes} = 4.26$, $SD = 1.01$; $t(96)$

= 1.00; $p = .32$) toonden volgens gastouder en dezelfde mate van plezier ($M_{jongens} = 5.47$, $SD = 0.49$; $M_{meisjes} = 5.62$, $SD = 0.53$; $t(94) = -1.44$; $p = .15$), neiging tot woede ($M_{jongens} = 3.66$, $SD = 0.70$; $M_{meisjes} = 3.62$, $SD = 0.81$; $t(94) = .30$; $p = .77$), sociaal angstig ($M_{jongens} = 3.33$, $SD = 0.77$; $M_{meisjes} = 3.43$, $SD = 0.71$; $t(94) = -0.68$; $p = .50$), aanhoudende belangstelling ($M_{jongens} = 4.34$, $SD = 0.73$; $M_{meisjes} = 4.48$, $SD = 0.74$; $t(94) = -0.88$; $p = 0.38$) en activiteit ($M_{jongens} = 3.66$, $SD = 0.54$; $M_{meisjes} = 3.58$, $SD = 0.62$; $t(94) = 0.69$; $p = .50$) toonden volgens vraagouder.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van de variabelen

Variabele	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Bereik
Sensitiviteit	100	4.82	0.85	2.33 - 6.67
Globale kwaliteit	100	0.87	0.07	0.58 - 1.00
Welbevinden	100	4.54	0.55	2.13 - 5.58
Temperament subschalen volgens gastouder:				
1. Plezier	98	5.31	0.83	2.24 - 6.71
2. Neiging tot woede	98	2.76	0.79	1.00 - 5.04
3. Sociaal angstig	97	4.03	1.29	1.17 - 7.00
4. Aanhoudende belangstelling	98	4.35	0.89	1.25 - 6.13
Temperament subschalen volgens vraagouder:				
1. Plezier	96	5.55	0.51	4.21 - 6.58
2. Neiging tot woede	96	3.64	0.75	1.89 - 5.37
3. Sociaal angstig	96	3.39	0.74	1.25 - 5.40
4. Aanhoudende belangstelling	96	4.41	0.73	1.59 - 6.09
5. Activiteit	96	3.62	0.58	2.30 - 5.30

Noot. Globale kwaliteit heeft een schaalwaarde van 0 - 1, alle andere variabelen hebben een schaalwaarde van 1 - 7.

Correlaties tussen temperament volgens gastouder en vraagouder

In Tabel 2 zijn de correlaties getoond tussen temperament subschalen volgens de gastouder en vraagouder. Daarnaast zijn correlaties berekend voor de subschalen onderling van zowel gastouders als vraagouders. Allereerst is een verband gevonden tussen de subschaal sociaal angstig volgens gastouder en vraagouder ($r = .21$, $p < .05$). Kinderen die volgens de gastouder meer sociaal angstig gedrag vertoonden, gedroegen zich ook sociaal angstiger

volgens de vraagouder. Er zijn geen correlaties tussen gastouders en vraagouders voor de overige subschalen.

Verder zijn er meerdere verbanden tussen de subschalen onderling, zowel bij de gastouder als bij de vraagouder. Er bestond een negatieve relatie tussen sociaal angstig gedrag en plezier van kinderen volgens de gastouder ($r = -.29, p < .01$) en een positieve relatie tussen de aanhoudende belangstelling en de mate van plezier van kinderen ($r = .21, p < .05$). Dit houdt in dat als kinderen meer sociaal angstig gedrag lieten zien, de mate van plezier daalde. Als kinderen meer plezier ervaarden dan nam de mate van aanhoudende belangstelling toe.

Ook toont de tabel dat volgens vraagouders sociaal angstig gedrag negatief gerelateerd is aan plezier ($r = -.31, p < .01$) en positief gerelateerd is aan neiging tot woede ($r = .30, p < .01$). Dit betekent dat bij toename van sociaal angstig gedrag, de mate van plezier daalde en neiging tot woede steeg bij kinderen. Bovendien ervaarden kinderen die meer aanhoudende belangstelling toonden, meer plezier volgens de vraagouder ($r = .21, p < .05$) en toonden minder sociaal angstig gedrag ($r = -.21, p < .05$). Tot slot was bij toename van activiteit een stijging te zien van neiging tot woede ($r = .41, p < .01$) en nam de aanhoudende belangstelling van het kind af ($r = -.49, p < .01$).

Tabel 2

Pearson-correlaties tussen temperament subschalen volgens gastouder en vraagouder

	1	2	3	4
1. Plezier	-.07	-.12	-.29**	.21*
2. Neiging tot woede	-.11	.02	-.03	-.17
3. Sociaal angstig	-.31**	.30**	.21*	-.12
4. Aanhoudende belangstelling	.21*	-.08	-.21*	.20
5. Activiteit	.08	.41**	.07	-.49**

Noot. Boven de diagonaal zijn onderlinge correlaties weergegeven

van de gastouder, onder de diagonaal van de vraagouder en op de diagonaal de correlaties tussen vraagouder en gastouder. N.B. interne consistentie van activiteit volgens gastouder was onvoldoende betrouwbaar en is daarom buiten beschouwing gelaten.

* $p < .05$, tweezijdig getoetst, ** $p < .01$, tweezijdig getoetst

Vervolgens is de samenhang tussen de variabelen sensitiviteit, globale kwaliteit en welbevinden onderzocht. De variabelen die kwaliteit van gastouderopvang meten, zijn positief aan elkaar gerelateerd ($r = .25, p < .05$). Dit betekent dat een hoge globale kwaliteit

samenhang met een hoge mate van sensitiviteit van de gastouder. Welbevinden van kinderen correleerde niet met de sensitiviteit van gastouders ($r = .04, p = .70$) of globale kwaliteit van de opvang ($r = -.04, p = .71$).

In Tabel 3 zijn de correlaties tussen temperament subschalen en de variabelen sensitiviteit, globale kwaliteit en welbevinden te zien. Kinderen die volgens de gastouder meer plezier vertoonden, ervoeren een hoger niveau van welbevinden dan kinderen die lager scoorden op de subschaal plezier ($r = .25, p < .05$). Er waren geen significante relaties aanwezig tussen temperament volgens gastouders of vraagouders enerzijds en sensitiviteit of globale kwaliteit anderzijds.

Tabel 3

Pearson- correlaties tussen temperament subschalen met sensitiviteit, globale kwaliteit en welbevinden

	Sensitiviteit	Globale kwaliteit	Welbevinden
Temperament subschalen volgens gastouder:			
1. Plezier	-.02	.01	.25*
2. Neiging tot woede	-.03	< -.01	.15
3. Sociaal angstig	.10	-.05	-.03
4. Aanhoudende belangstelling	.03	.09	.07
Temperament subschalen volgens vraagouder:			
1. Plezier	-.08	< -.01	.03
2. Neiging tot woede	-.01	.03	-.08
3. Sociaal angstig	-.06	-.06	-.10
4. Aanhoudende belangstelling	-.12	-.02	-.15
5. Activiteit	-.12	.07	.04

Noot. * $p < .05$, tweezijdig getoetst

Meervoudige regressieanalyses

Na berekening van correlaties, zijn meervoudige regressieanalyses uitgevoerd om te testen in hoeverre welbevinden van kinderen voorspeld wordt door sensitiviteit van gastouders en globale kwaliteit van gastouderopvang, waarbij temperament van het kind is meegenomen als mogelijke moderator. Regressieanalyses zijn uitgevoerd in twee stappen waarin eerst hoofdeffecten (Model 1) en vervolgens interactie-effecten zijn geanalyseerd (Model 2). Er zijn 18 regressieanalyses uitgevoerd voor het testen van interactie-effecten tussen temperament en kwaliteit van gastouderopvang. Hierbij zijn de subschalen plezier,

neiging tot woede, sociaal angstig en aanhoudende belangstelling volgens de gastouder en vraagouder onderzocht en activiteit alleen volgens de vraagouder. Daarna zijn de regressieanalyses opnieuw uitgevoerd met een splitsing voor jongens en meisjes.

Kwaliteit en welbevinden en het effect van temperament volgens gastouder

Sensitiviteit. Eerst is gekeken naar vier regressieanalyses met sensitiviteit als voorspeller met de verschillende subschalen van temperament volgens de gastouder. Tabel 4 toont aan dat voor plezier een significant hoofdeffect is gevonden ($B = 0.17$, $S.E. = 0.07$, $\beta = .25$, $p < .05$, Model 1: $R^2 = .06$), maar in Model 2 bleek er geen interactie-effect tussen plezier en sensitiviteit ($B = -0.06$, $S.E. = 0.08$, $\beta = -.08$, $p = .44$, model 2: $R^2 = .07$). Dit betekent dat meer plezier beleving bij het kind volgens de gastouder, een significante voorspeller was voor een hogere mate van welbevinden van het kind, maar dat temperament geen invloed had op deze relatie. Voor neiging tot woede bleek het model niet significant (Model 1: $R^2 = .03$, Model 2: $R^2 = .03$) en eveneens niet voor sociaal angstig (Model 1: $R^2 < .01$, Model 2: $R^2 = .02$) en aanhoudende belangstelling (Model 1: $R^2 < .01$, Model 2: $R^2 = .02$).

Tabel 4

Voorspellen welbevinden met sensitiviteit en plezier volgens gastouder als voorspellers

	Welbevinden kinderen			
	<i>B</i>	<i>SEB</i>	β	R^2
Model 1				.06
Sensitiviteit	0.03	0.06	.05	
Plezier	0.17	0.07	.25*	
Model 2				.07
Sensitiviteit * plezier	-0.06	0.08	-.08	

Noot. * $p < .05$, tweezijdig getoetst

Hierna is onderzocht of significante modellen werden getoond na splitsing tussen jongens en meisjes. Opnieuw zijn geen andere significante voorspellers gevonden dan plezier. Wel blijkt uit Tabel 5 dat plezier na splitsing alleen nog significant is voor jongens ($B = 0.17$, $S.E. = 0.06$, $\beta = .40$, $p < .05$, Model 1 $R^2 = .20$) en niet voor meisjes ($B = 0.14$, $S.E. = 0.13$, $\beta = .16$, $p = .29$, Model 1: $R^2 = .03$). Jongens die volgens de gastouder meer plezier lieten zien, toonden een hogere mate van welbevinden. Opnieuw was er geen significante interactieterm voor jongens ($B = -0.01$, $S.E. = 0.07$, $\beta = -.02$, $p = .91$, Model 2: $R^2 = .20$) en meisjes ($B = -$

0.13, $S.E. = 0.17$, $\beta = -.12$, $p = .47$, Model 2: $R^2 = .04$): temperament had geen invloed op deze relatie.

Tabel 5

Voorspellen welbevinden jongens met sensitiviteit en plezier volgens gastouder als voorspellers

	Welbevinden jongens			
	<i>B</i>	<i>SEB</i>	β	R^2
Model 1				.20
Sensitiviteit	0.08	0.06	.18	
Plezier	0.17	0.06	.40*	
Model 2				.20
Sensitiviteit * plezier	-0.01	0.07	-.02	

Noot. * $p < .05$, tweezijdig getoetst

Globale kwaliteit. Vervolgens zijn vier regressieanalyses uitgevoerd met globale kwaliteit als voorspeller met de vier subschalen van temperament volgens de gastouder. Zoals verwacht, bleek opnieuw plezier beleving van kinderen een significante voorspeller te zijn voor het welbevinden van kinderen ($B = 0.17$, $S.E. = 0.07$, $\beta = .25$, $p < .05$, Model 1 $R^2 = .06$), dit bleek opnieuw alleen voor jongens te gelden ($B = 0.18$, $S.E. = 0.06$, $\beta = .41$, $p < .05$, Model 1 $R^2 = .17$) en niet voor meisjes ($B = 0.14$, $S.E. = 0.13$, $\beta = .15$, $p = .31$, Model 1: $R^2 = .04$). Ook hier werd geen significante interactieterm voor jongens ($B = -0.64$, $S.E. = 0.60$, $\beta = -.15$, $p = .30$, Model 2: $R^2 = .20$) en meisjes ($B = -1.51$, $S.E. = 2.68$, $\beta = -.09$, $p = .58$, Model 2: $R^2 = .05$) gevonden dus temperament had geen invloed op deze relatie. Sociaal angstig (Model 1: $R^2 < .01$, Model 2: $R^2 < .01$) bleek geen significante voorspeller te zijn van het welbevinden van kinderen.

Hoewel er geen hoofdeffect was van aanhoudende belangstelling ($B = 0.05$, $S.E. = 0.06$, $\beta = .08$, $p = .47$, Model 1: $R^2 = .01$) op het welbevinden van kinderen bleek wel een interactie-effect aanwezig (Model 2: $R^2 = .05$). In Tabel 6 is te zien dat de interactie tussen globale kwaliteit en het niveau van aanhoudende belangstelling significant is ($B = -1.72$, $S.E. = 0.78$, $\beta = -.22$, $p < .05$). Het niveau van welbevinden van het kind werd voorspeld door de interactie tussen globale kwaliteit van gastouderopvang en de aanhoudende belangstelling van het kind voor een voortdurende activiteit.

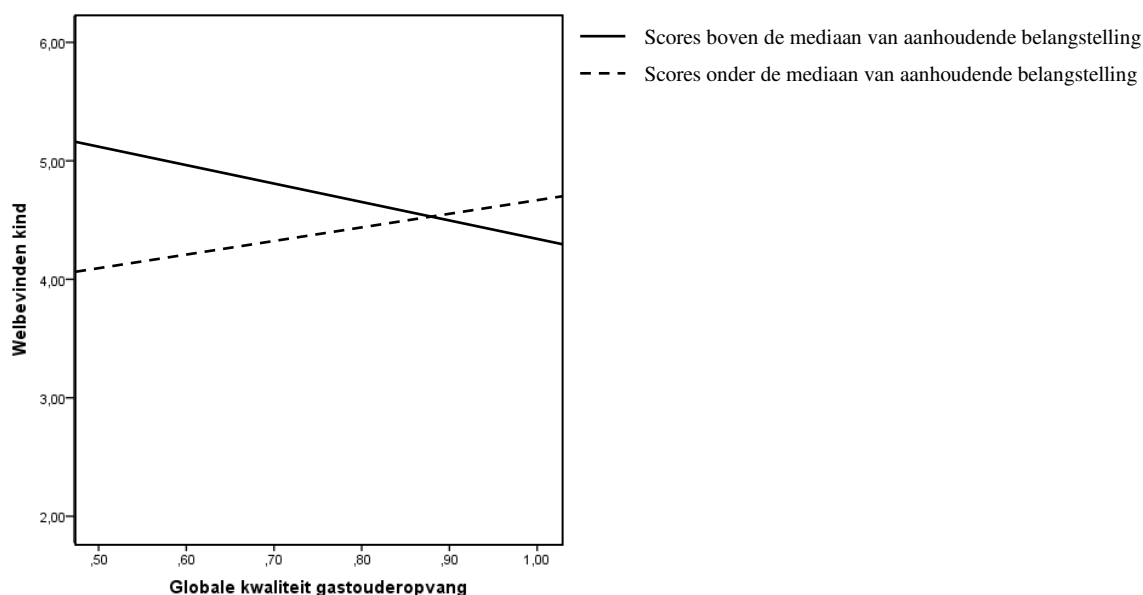
Tabel 6

Voorspellen welbevinden met globale kwaliteit en aanhoudende belangstelling volgens gastouder als voorspellers

	Welbevinden kinderen			R^2
	<i>B</i>	<i>SEB</i>	β	
Model 1				.01
Globale kwaliteit	-0.31	0.75	-.43	
Aanhoudende belangstelling	0.05	0.06	.08	
Model 2				.05
Globale kwaliteit * aanhoudende belangstelling	-1.72	0.78	-.22*	

Noot. * $p < .05$, tweezijdig getoetst

Het interactie-effect tussen de twee subgroepen is te zien in Figuur 1 waarbij onderscheidt wordt gemaakt tussen de kinderen die onder de mediaan scoorden en de kinderen die boven de mediaan van aanhoudende belangstelling scoorden (Mediaan = 4.50). Uit Figuur 1 blijkt dat kinderen met minder aanhoudende belangstelling ontvankelijker waren voor globale kwaliteit van gastouderopvang dan kinderen die meer aanhoudende belangstelling toonden. Indien de globale kwaliteit steeg, lieten de kinderen met minder aanhoudende belangstelling een hoger welbevinden zien dan kinderen met meer aanhoudende belangstelling. Indien de globale kwaliteit daalde, toonden de kinderen met minder aanhoudende belangstelling een lager welbevinden dan kinderen die meer aanhoudende belangstelling toonden.

Figuur 1

Interactie tussen mate van aanhoudende belangstelling kind en globale kwaliteit gastouderopvang op het welbevinden van het kind

Voor de subschaal neiging tot woede bleek geen significant hoofdeffect (Model 1: $R^2 = .03$) of interactie-effect (Model 2: $R^2 = .03$) voor de totale groep kinderen. Echter na splitsing van jongens en meisjes bleek wel een significant interactie-effect van globale kwaliteit en neiging tot woede, maar alleen voor jongens (Model 2: $R^2 = .10$) en niet voor meisjes ($B = -1.72$, $S.E. = 1.86$, $\beta = -.14$, $p = .36$, Model 2: $R^2 = .07$). In Tabel 7 is de significante interactie te zien tussen de globale kwaliteit van gastouderopvang en de neiging tot woede bij jongens ($B = 2.32$, $S.E. = 1.15$, $\beta = .30$, $p < .05$).

Tabel 7

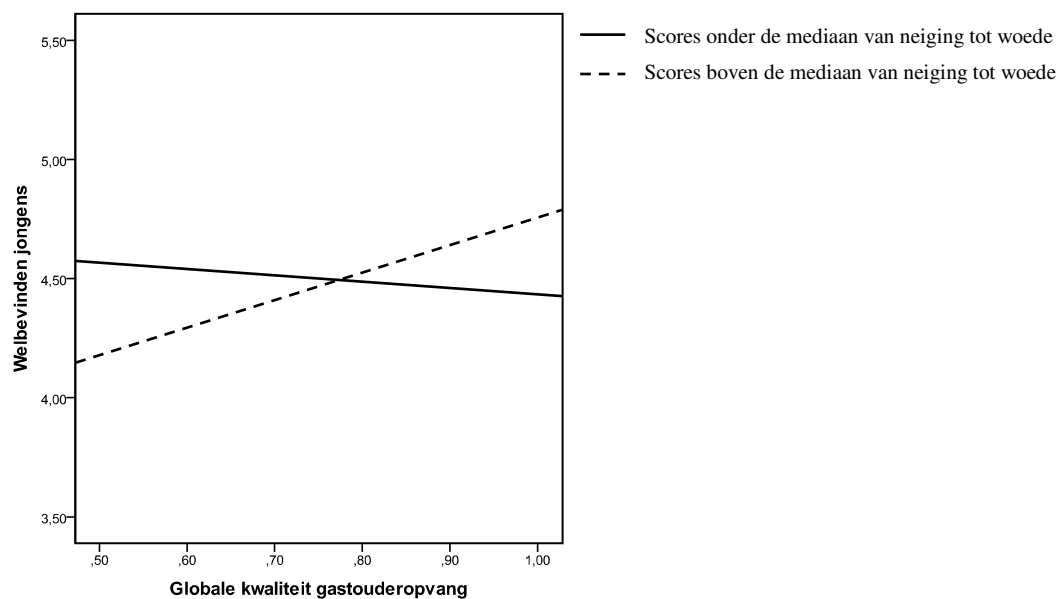
Voorspellen welbevinden jongens met globale kwaliteit en neiging tot woede volgens gastouder als voorspellers

	Welbevinden jongens			
	<i>B</i>	<i>SEB</i>	β	R^2
Model 1				.02
Globale kwaliteit	0.43	0.69	.09	
Neiging tot woede	0.63	0.08	.11	
Model 2				.10
Globale kwaliteit * neiging tot woede	2.32	1.15	.30*	

Noot. * $p < .05$, tweezijdig getoetst

Het interactie-effect is zichtbaar in Figuur 2 voor twee subgroepen, namelijk de jongens die onder de mediaan scoorden en de jongens die boven de mediaan scoorden

(Mediaan = 2.86) op de subschaal neiging tot woede. Figuur 2 laat zien dat jongens met meer neiging tot woede ontvankelijker waren voor globale kwaliteit van gastouderopvang dan jongens die minder neiging tot woede hadden. Dit geldt voor zowel een lagere als een hogere globale kwaliteit. Indien de globale kwaliteit steeg, toonden de jongens met meer neiging tot woede een hoger welbevinden. Indien globale kwaliteit daalde, lieten jongens met meer neiging tot woede een lager welbevinden zien dan jongens die minder neiging tot woede hadden. Tot slot kan differentiële ontvankelijkheid volgens Belsky e.a. (2007) via een vijfstappenplan onderzocht worden. In Tabel 8 en Tabel 9 is te zien dat aan alle vijf de voorwaarden is voldaan voor beide gevonden interactie-effecten van temperament.

Figuur 2

Interactie tussen mate van neiging tot woede jongens en globale kwaliteit gastouderopvang op het welbevinden van jongens

Tabel 8

Aanhoudende belangstelling:

Differentiële ontvankelijkheid getest met vijf stappenplan van Belsky e.a. (2007)

Stap	Resultaat
1. Significante interactie tussen temperament en globale kwaliteit voorspelt welbevinden	$B = -1.72, S.E.= 0.78, \beta = -.22, p < .05$
2. Geen significante correlatie tussen temperament en globale kwaliteit	$r = .09, p = .39$
3. Geen significante correlatie tussen temperament en welbevinden	$r = .07, p = .49$
4. Regressieplot vergelijkt subgroepen hoge ontvankelijkheid met lage ontvankelijkheid op positieve en negatieve uitkomsten	Zie Figuur 1
5. Vervang ontvankelijkheidsvariabele (leeftijd kind i.p.v. aanhoudende belangstelling) en afhankelijke variabelen om specificiteit te controleren	Interactie leeftijd kind * globale kwaliteit: $B = -0.01, S.E.= 0.12, \beta = -.01, p = .95$

Tabel 9

Neiging tot woede bij jongens:

Differentiële ontvankelijkheid getest met vijf stappenplan van Belsky e.a. (2007)

Stap	Resultaat
1. Significante interactie tussen temperament en globale kwaliteit voorspelt welbevinden	$B = 2.32, S.E.= 1.15, \beta = .30, p < .05$
2. Geen significante correlatie tussen temperament en globale kwaliteit	$r = -.02, p = .89$
3. Geen significante correlatie tussen temperament en welbevinden	$r = .12, p = .45$
4. Regressieplot vergelijkt subgroepen hoge ontvankelijkheid met lage ontvankelijkheid op positieve en negatieve uitkomsten	Zie Figuur 2
5. Vervang ontvankelijkheidsvariabele (leeftijd kind i.p.v. neiging tot woede bij jongens) en afhankelijke variabelen om specificiteit te controleren	Interactie leeftijd kind * globale kwaliteit: $B = -0.01, S.E.= 0.12, \beta = -.01, p = .95$

Kwaliteit en welbevinden en het effect van temperament volgens vraagouder

Er zijn vijf regressieanalyses onderzocht met sensitiviteit als voorspeller met de vijf subschalen van temperament volgens vraagouder. De resultaten tonen dat geen van de vijf subschalen een significant hoofdeffect (Model 1) of interactie-effect met sensitiviteit (Model 2) had op het welbevinden: plezier (Model 1: $R^2 < .01$, Model 2: $R^2 = .01$), neiging tot woede (Model 1: $R^2 = .01$, Model 2: $R^2 = .01$), sociaal angstig (Model 1: $R^2 = .01$, Model 2: $.01$),

aanhoudende belangstelling (Model 1: $R^2 = .02$, Model 2: $R^2 = .03$) en activiteit (Model 1: $R^2 < .01$, Model 2: $R^2 = .02$). Na splitsing van jongens en meisjes zijn de regressieanalyses opnieuw uitgevoerd. Ook hier kwamen geen significante modellen uit naar voren.

Hiernaast zijn vijf regressieanalyses bekeken met globale kwaliteit als voorspeller met de vijf subschalen van temperament volgens vraagouder. Er zijn geen significante voorspellers gevonden voor plezier (Model 1: $R^2 < .01$, Model 2: $R^2 = .02$), neiging tot woede (Model 1: $R^2 = .01$, Model 2: $R^2 = .02$), sociaal angstig (Model 1: $R^2 = .01$, Model 2: $R^2 = .01$), aanhoudende belangstelling ($R^2 = .03$) en activiteit (Model 1: $R^2 < .01$, Model 2: $R^2 < .01$). Ook niet na splitsing voor jongens en meisjes.

Discussie

In deze scriptie is gekeken naar een verband tussen kwaliteit van gastouderopvang (sensitiviteit van gastouders en globale kwaliteit) en het welbevinden van kinderen. Tevens is onderzocht of het temperament van kinderen van invloed is op de relatie tussen kwaliteit van opvang en het welbevinden van kinderen. Welbevinden van kinderen bleek niet gerelateerd te zijn aan sensitiviteit van gastouders of globale kwaliteit van de opvang. Temperament bleek geen invloed te hebben op de relatie tussen sensitiviteit en welbevinden, maar wel op de relatie tussen globale kwaliteit en welbevinden. Kinderen met minder aanhoudende belangstelling en jongens met meer neiging tot woede waren ontvankelijker voor de globale kwaliteit van gastouderopvang, zowel voor hoge als lage globale kwaliteit.

Kwaliteit gastouderopvang en welbevinden kind

Op basis van eerder onderzoek werd verwacht dat sensitiviteit van gastouders en globale kwaliteit van gastouderopvang van invloed zouden zijn op het welbevinden van kinderen (Andersson, 1992; Bates e.a., 1994; Field 1991; Groeneveld e.a., 2010; de Schipper e.a., 2004a; de Schipper, Tavecchio, van IJendoorn, & van Zeijl, 2004b). Verondersteld werd dat hoge sensitiviteit en hoge globale kwaliteit gerelateerd was aan hoog welbevinden van kinderen.

Sensitiviteit van gastouders. In tegenstelling tot eerder onderzoek, waarin sensitiviteit van gastouders positief gerelateerd was aan het welbevinden van kinderen (Groeneveld et al., 2010) is in deze scriptie geen relatie gevonden tussen sensitiviteit en welbevinden. Veel onderzoeken hebben relaties gevonden tussen kwaliteit van kinderdagverblijven en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met gebruik van andere

meetinstrumenten voor kwaliteit dan in deze scriptie (Andersson, 1992; Bates e.a., 1994; Field 1991; de Schipper e.a., 2004a; de Schipper e.a., 2004b). Ondanks dat sommige onderzoekers deze relatie niet hebben gevonden (Belsky, Vandell, Burchinal, Clarke-Stewart, McCartney e.a., 2007b) en resultaten niet altijd direct vergelijkbaar waren door onderzoek in kinderdagverblijven en gebruik van andere meetinstrumenten, is het bewijs sterk dat kwaliteit van kinderopvang gerelateerd is aan sociale kinduitkomsten (Ishimine, Wilson, & Evans, 2010).

In de huidige studie lag de nadruk van sensitiviteit op adequate en promptte reacties van gastouders op gedrag van het kind. Sensitiviteit is dus vooral gericht op de relatie tussen de gastouder en het kind. Mogelijk wordt het welbevinden van kinderen niet alleen beïnvloed door de relatie met de gastouder, maar ook door de relatie met de andere kinderen in de groep. Hierdoor kan het zijn dat niet de sensitiviteit van gastouders, maar interacties met leeftijdgenootjes het welbevinden van kinderen heeft beïnvloed. Steeds meer aanwijzingen worden gevonden dat sociale mogelijkheden en uitdagingen binnen het spel van leeftijdgenootjes een belangrijke rol kunnen spelen bij aanpassingen en reacties van kinderen op ervaringen in de kinderopvang (Fabes, Hanish, & Martin, 2003; Philips & Lowenstein, 2011).

Een andere mogelijkheid is dat door beperkte spreiding van sensitiviteit en welbevinden geen relatie gevonden is. Positief was dat sensitiviteit en welbevinden gemiddeld voldoende werd beoordeeld; mogelijk had een gemiddeld lagere beoordeling op sensitiviteit een negatief effect gehad op het welbevinden van kinderen als de spreiding van sensitiviteitsscores groter was geweest. Daarnaast was er mogelijk een plafondeffect, omdat veel gastouders hoog scoorden op sensitiviteit. Hierdoor verkleint de kans op het vinden van significante verbanden.

Globale kwaliteit van gastouderopvang. Globale kwaliteit had geen effect op welbevinden van kinderen. Hoewel in de meeste onderzoeken deze relatie tussen kwaliteit en welbevinden wel gevonden is (Andersson, 1992; Bates e.a., 1994; Field 1991; de Schipper e.a., 2004a; de Schipper e.a., 2004b), is in een recente studie de relatie ook afwezig tussen globale kwaliteit van kinderdagverblijven en het sociaal-emotioneel functioneren van kinderen. Het betreft een studie van Ishimine e.a. (2010) waarin globale kwaliteit van kinderdagverblijven is gemeten met de Early Childhood Environmental Rating Scale – Revised edition (ECERS-R; Harms, Clifford, & Cryer, 2005) en de Early Childhood Environmental Rating Scale – Extension (ECERS-E; Sylva, Siraj-Blatchford, & Taggart, 2003). De totaal scores van ECERS-R en ECERS-E hadden beide geen hoofdeffect met

sociale vaardigheden van kinderen. Wel werd een modererend interactie-effect gevonden van ECERS-E-scores op de invloed van ECERS-R-scores op sociale vaardigheden van kinderen. Dit betekent dat sociale vaardigheden van kinderen voorspeld werden door de interactie tussen het academisch curriculum en de interactionele en sociale aspecten van het kinderdagverblijf. Kinderen hadden betere sociale vaardigheden in kinderdagverblijven met een hoog academisch curriculum, maar alleen als er ook sprake was van hoge interactionele en sociale aspecten van het kinderdagverblijf. Als er enkel sprake was van een hoog academisch curriculum – en dus geen hoge interactionele en sociale aspecten – lieten kinderen geen betere sociale vaardigheden zien. Beargumenteerd werd dat meetinstrumenten voor kwaliteit van kinderopvang multidimensionaal moeten zijn en zich niet alleen moeten richten op academische of sociale aspecten.

Sensitiviteit en globale kwaliteit. Sensitiviteit van gastouders en globale kwaliteit van gastouderopvang bleken significant gerelateerd te zijn. Wanneer hoge sensitiviteit van gastouders werd geobserveerd, werd er eveneens een hoge globale kwaliteit geobserveerd. Hoewel dit resultaat niet verondersteld werd binnen de hypothesen is het geen verrassend resultaat. Het is in overeenstemming met het onderzoek van Groeneveld e.a. (2010) waarin met dezelfde meetinstrumenten is gewerkt binnen de gastouderopvang als in deze scriptie. Kenmerkend voor een sensitieve gastouder is dat zij prompt en adequaat reageert op kinderen, zij biedt kinderen emotionele steun zowel in niet-stressvolle als in stressvolle omstandigheden (de Kruif e.a., 2007). Zij weet vaak wat een kind nodig heeft en zal dit aanbieden. Sensitiviteit van gastouders kan goed samenhangen met globale kwaliteit van gastouderopvang, omdat binnen de IT-CC-HOME (Caldwell & Bradley, 2003) verschillende subschalen en items zijn beschreven waarin geappelleerd wordt op sensitieve kenmerken. Een voorbeeld is de subschaal responsiviteit, waarbij gelet wordt op de mate waarin de gastouder reageert op het gedrag van het kind door het aanbieden van verbale en emotionele ondersteuning en liefkozingen.

Differentiële ontvankelijkheid voor kwaliteit gastouderopvang

Verondersteld werd dat temperament (specifieker: sociaal angstig) van invloed zou zijn op de relatie tussen kwaliteit van gastouderopvang en welbevinden van kinderen (Blackford & Walden, 1998; Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2006; Groeneveld, e.a., in press; Volling & Feagans, 1995; Watamura, e.a., 2003). Voor de temperament subschalen plezier, neiging tot woede, aanhoudende belangstelling en activiteit was de scriptie verkennend van aard.

Temperament volgens gastouders. Temperament volgens gastouders bleek geen moderator te zijn op de relatie tussen sensitiviteit van gastouders en welbevinden van kinderen. Temperament bleek wel een modererend effect te hebben op de relatie tussen *globale* kwaliteit van gastouderopvang en welbevinden van kinderen. Hierbij bleken twee subschalen van invloed: aanhoudende belangstelling was een moderator voor de hele groep kinderen en neiging tot woede alleen bij jongens. Voor plezier en sociaal angstig zijn geen modererende effecten gevonden. Activiteit was niet onderzocht, omdat interne consistentie van deze subschaal niet voldoende betrouwbaar was bij gastouders.

Temperament en sensitiviteit. De niet gevonden interactie-effecten van temperament met sensitiviteit kunnen worden verklaard door het gebruik van een andere definitie van kwaliteit en een ander meetinstrument vergeleken met andere onderzoeken. In deze scriptie is kwaliteit van gastouderopvang onder andere bepaald door sensitiviteit van gastouders te meten terwijl in andere studies naar effecten van kinderopvang gekeken is naar globale kwaliteit, structurele kwaliteit en cortisol niveau van professionele opvoeders (Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2006; Groeneveld, e.a., in press; Volling & Feagans, 1995; Watamura, e.a., 2003).

Aanhoudende belangstelling en globale kwaliteit. Het interactie-effect van aanhoudende belangstelling met globale kwaliteit was een onverwacht resultaat, kinderen met minder aanhoudende belangstelling voor een voortdurende activiteit waren ontvankelijker voor globale kwaliteit van de opvang dan kinderen met meer aanhoudende belangstelling. In gastouderopvang met hoge globale kwaliteit toonden kinderen met minder aanhoudende belangstelling meer welbevinden in vergelijking met kinderen met meer aanhoudende belangstelling, maar in lage globale kwaliteit toonden deze kinderen minder welbevinden dan kinderen met meer aanhoudende belangstelling.

Het resultaat dat aanhoudende belangstelling van invloed is op de relatie tussen globale kwaliteit en welbevinden, is niet eerder onderzocht. Echter, volgens Pluess en Belsky (2009) zijn een laag aanpassingsvermogen, hoge activiteit en lage emotionele zelfregulatie typerend voor een moeilijk temperament. Kinderen met minder aanhoudende belangstelling kunnen hun aandacht minder lang vasthouden op een activiteit (alleen of samen met andere kinderen en de opvoeder) en zijn snel afgeleid. Wellicht dat een laag aanpassingsvermogen hierbij van invloed is, waardoor het kind sneller is afgeleid. Eerder is aangetoond dat aanpassingsvermogen een modererend effect heeft op omgevingsfactoren en kinduitkomsten (Ackerman, Kogos, Youngstrom, Schoff, & Izard, 1999). Een laag aanpassingsvermogen voorafgaand aan het eerste schooljaar beïnvloedde de relatie tussen familie instabiliteit en

internaliserende gedragsproblemen van kinderen tijdens het eerste schooljaar. Kinderen met weinig aanpassingsvermogen afkomstig uit instabiele families toonden meer internaliserende gedragsproblemen op school dan kinderen met meer aanpassingsvermogen. In het onderzoek van Ackerman e.a. (1999) is echter differentiële ontvankelijkheid niet onderzocht waardoor geen resultaten bekend zijn over het interactie-effect van weinig aanpassingsvermogen met stabiele familiekenmerken.

Neiging tot woede en globale kwaliteit. Het interactie-effect van neiging tot woede met globale kwaliteit is opnieuw een onverwacht resultaat. Jongens met meer neiging tot woede waren ontvankelijker voor globale kwaliteit van de opvang dan jongens met minder neiging tot woede voor zowel hoge als lage globale kwaliteit.

Effect van neiging tot woede op globale kwaliteit en welbevinden is alleen voor jongens gevonden. Jongens en meisjes bleken dezelfde mate van neiging tot woede hebben, maar bij meisjes had dit geen interactie-effect met globale kwaliteit en bij jongens wel. Neiging tot woede was gebaseerd op huilen, protesteren, slaan, prullen of andere tekenen van woede in situaties waarin sprake was van conflict met een ander kind of de gastouder (Goldsmith, 1996). Een mogelijke verklaring kan zijn dat jongens in vergelijking met meisjes meer conflictgedrag hebben getoond met andere kinderen dan met de gastouder. Meer conflictgedrag met andere kinderen zou een ander effect kunnen hebben op welbevinden dan conflict gedrag met de gastouder. Gevers e.a. (2006) hebben aangetoond dat jongens significant meer negatieve contacten starten met leeftijdsgenootjes dan meisjes. Dit zou ook in overeenstemming zijn met een ander onderzoek waarin geobserveerd is dat jongens van zes maanden oud vaker speelgoed afpakten van leeftijdsgenootjes dan meisjes van dezelfde leeftijd in een laboratorium setting (Hay, Nash, & Pedersen, 1983). Een andere mogelijkheid voor de afwezigheid van een interactie-effect bij meisjes is dat er sprake was van een drempel-effect (Gevers e.a., 2006). Het gemiddelde niveau van neiging tot woede was laag, het representeerde niet een groep kinderen met een hoog niveau van neiging tot woede. Wanneer het niveau van neiging tot woede onder een bepaald niveau komt, heeft het geen invloed meer op de relatie tussen globale kwaliteit en welbevinden van meisjes. Dit drempel-effect kan op een ander niveau plaatsvinden voor jongens dan voor meisjes.

Differentiële ontvankelijkheid. Evaluatie van de vijf stapsgewijze tests om differentiële ontvankelijkheid te bevestigen, heeft er toe geleid dat differentiële ontvankelijkheid aannemelijker was dan dat kinderen met een moeilijk temperament een dubbel risico liepen op ontwikkelingsproblemen (Belsky e.a., 2007). De resultaten voor aanhoudende belangstelling (alle kinderen) en neiging tot woede (alleen jongens) zijn een

nieuwe bijdrage aan de differentiële ontvankelijkheidshypothese waarbij het belang benadrukt wordt van onderzoek gericht op positieve effecten van genen X omgeving interactie-effecten in plaats van te focussen op opstapelende negatieve werkingen van risicogenen en een nadelige opvoedingsomgeving zoals in veel onderzoek is gebeurd (Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn, 2007).

Plezier en sociaal angstig en globale kwaliteit. Plezier en sociaal angstig bleken geen moderatoren te zijn op de relatie tussen globale kwaliteit en welbevinden van kinderen. Voor plezier was verkennend onderzoek verricht. Echter, voor sociaal angstig werd wel een modererend effect verwacht.

Dit kan verklaard worden door het ontbreken van specifieke situaties in de vragenlijst die kenmerkend zijn voor gastouderopvang. Er werd gevraagd naar reacties van het targetkind tijdens bezoek van een onbekend persoon en tijdens bezoek van een minder bekend persoon (bekende die geen dagelijks contact had met het targetkind). Het ontbrak aan items waarbij de nadruk lag op gedrag van targetkinderen tijdens ontmoetingen met onbekende kinderen (bijvoorbeeld in een speeltuin of met nieuwe kinderen in de gastouderopvang). Mogelijk was dit een betere voorspeller geweest voor het welbevinden van sociaal angstige kinderen in de gastouderopvang.

Daarnaast is onduidelijk hoe vaak targetkinderen in contact zijn geweest met onbekende en minder bekende mensen tijdens de gastouderopvang. Een gastouder kan op basis van twee bezoeken met een minder bekend persoon het targetkind beoordelen als sociaal angstig tijdens de helft van de tijd. In werkelijkheid heeft het targetkind de eerste keer sociaal angstiger gereageerd en de tweede keer minder sociaal angstig tijdens het bezoek (bijvoorbeeld, omdat het targetkind de minder bekende persoon gedurende de tijd beter heeft leren kennen). Als de beoordeling van de gastouder gebaseerd was geweest op meer dan twee bezoeken, was het targetkind gemiddeld als minder sociaal angstig beoordeeld. Echter, in deze scriptie kan dit minder sociaal angstige targetkind dezelfde score hebben gekregen als een meer sociaal angstig kind die consequent sociaal angstiger reageerde tijdens meerdere bezoeken van een minder bekend persoon tijdens de gastouderopvang.

Het is mogelijk dat gezinsfactoren van de kinderen gerelateerd waren aan het welbevinden van kinderen in gastouderopvang. In meerdere studies (Burchinal & Cryer, 2003; de Schipper 2004a) is de theorie benadrukt dat ontwikkeling van kinderen plaats vindt in meerdere sociale settings (Bronfenbrenner, 1979) en beïnvloedt wordt door transactionele processen binnen en tussen deze settings (Sameroff & Chandler, 1975). Ouders hebben de meeste invloed op kinderen. Om relaties van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen

te kunnen verklaren, is het van belang om achtergrondgegevens van familie te betrekken in het onderzoek (De Schipper e.a., 2004a; Philips & Lowenstein, 2011). Aangetoond is dat ouders die goed communiceerden met professionele opvoeders kinderen hadden met hoger welbevinden in de kinderopvang dan ouders die minder goed communiceerden (van IJzendoorn, Tavecchio, Stams, Verhoeven, & Reiling, 1998). Daarnaast bleek een hoge kwaliteit van thuisomgeving een constante bescherming voor kinderen, maar in grotere mate als ook sprake was van hoge kwaliteit van opvang, omdat dan het voordeel van dubbele bescherming ontstond (Watamura, Phillips, Morrissey, McCartney, & Bub, 2011).

Temperament volgens vraagouders. Er is geen bewijs gevonden dat temperament volgens vraagouders van invloed is op de relatie tussen kwaliteit van gastouderopvang en het welbevinden van kinderen. Deze bevinding was tegen de verwachting van eerdere onderzoeken (Blackford & Walden, 1998; Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2006; Groeneveld, e.a., in press; Volling & Feagans, 1995).

Ook is het mogelijk dat kinderen zich in gastouderopvang anders gedragen dan thuis. In gastouderopvang moet het kind met andere kinderen omgaan en kan gedrag afhankelijk zijn van de duur dat het kind gastouderopvang ervaart.

Beperkingen en aanbevelingen

Beperkingen. Dit is de eerste scriptie die een bijdrage heeft geleverd aan de kennis omtrent differentiële ontvankelijkheid van kinderen voor kwaliteit van gastouderopvang geoperationaliseerd als sensitiviteit en globale kwaliteit. Er zijn positieve resultaten gevonden voor de kwaliteit van gastouderopvang, die gemiddeld voldoende tot goed was en voor het welbevinden van kinderen; de meeste kinderen toonden voldoende welbevinden. Echter, hierdoor was er minder spreiding en was het lastiger om relaties te vinden. De steekproef representeerde niet de hele range van kwaliteit en welbevinden. Het is mogelijk dat meerdere en grotere effecten gevonden worden naarmate de spreiding in kwaliteit groter is.

Een andere beperking is het gebruik van bepaalde meetinstrumenten. De CC-IT-HOME is niet vaak gebruikt in onderzoeken naar kwaliteit van kinderopvang (Groeneveld e.a., 2010). Ontwikkelaars van de CC-IT-HOME geven geen schattingen meer van interne consistenties voor het meetinstrument, omdat Cronbach Alpha uit gaat van effectindicatoren terwijl het meetinstrument is samengesteld uit oorzakelijke indicatoren (Bradley e.a., 2003).

Daarnaast is gebruik gemaakt van vragenlijsten ingevuld door (professionele) opvoeders die behoedzaam moeten worden geïnterpreteerd (Gresham, 2001). Hoewel de vragenlijsten betrouwbaar en valide waren, kan verondersteld worden dat (professionele)

opvoeders als informanten variëren in de mate waarin zij de vragen en het gebruik van schalen goed begrijpen en wat hun psychische gesteldheid is tijdens het invullen van vragenlijsten. Daarnaast is het uiteenlopend in welke mate zij gedrag van kinderen kunnen herinneren en hebben (professionele) opvoeders een verschillend kader waarin ze het targetkind vergelijken met andere kinderen. Het gebruik van (professionele) opvoedervragenlijsten als meetinstrument is, hoewel valide, toch een beoordeling op basis van waarnemingen van (professionele) opvoeders over het temperament van kinderen. Mogelijk is dat verwachtingen van (professionele) opvoeders beoordeeld in plaats van karakterkenmerken van kinderen (Goldsmith, 1996; Henderson & Wachs, 2007).

Een mogelijkheid om in toekomstig onderzoek de validiteit van temperament te vergroten is het temperament door zowel (professionele) opvoeders als onderzoekers te laten bepalen.

Een laatste beperking is het ontbreken van gezinskenmerken zoals sociaal economische status (SES) en de kwaliteit van ouder-kind relaties die mogelijk van invloed zijn op de gevonden resultaten. Eerder heeft Kontos (1994) aangetoond dat kinderen die door gastouders als socialer werden beoordeeld, vaker afkomstig waren uit families met een hogere SES en hoger opgeleide en minder gestresste moeders.

Tenslotte moeten de resultaten voorzichtig worden geïnterpreteerd, omdat er sprake is van samenhang tussen een aantal variabelen en niet gesproken kan worden over oorzakelijke verbanden.

Aanbevelingen. Deze scriptie bevestigt dat interacties van temperament met kwaliteit van gastouderopvang effect hebben op het welbevinden van kinderen. Verschillende onderzoeken naar effecten van kwaliteit van kinderopvang op de sociaal-emotionele ontwikkeling zijn gebaseerd op lange termijn effecten (Andersson, 1992; Bates e.a., 1994; Field 1991). Dit is één van de weinige studies die zich gericht hebben op de Nederlandse gastouderopvang en het effect van kwaliteit op de geobserveerde sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Onbekend is wat dit korte termijn effect impliceert voor de verdere ontwikkeling van kinderen. Maar als differentiële ontvankelijkheid een functie is van verhoogde sensitiviteit van het neurale systeem, zullen de effecten waarschijnlijk niet beperkt blijven tot de ervaringen van de eerste jaren van kinderen, maar ook invloed hebben op reacties op latere ervaringen (Pluess & Belsky, 2010). Van belang is dat nieuwe onderzoeken zich opnieuw richten op differentiële ontvankelijkheid van kinderen voor kwaliteit van gastouderopvang inclusief een vervolgstudie van dezelfde steekproef om lange termijn effecten te kunnen bepalen. Daarnaast moet voor een verfijnde interpretatie gezinskenmerken worden onderzocht en betrokken worden bij het onderzoek.

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat deze scriptie aantoont dat er sprake is van differentiële ontvankelijkheid van kinderen voor kwaliteit van gastouderopvang. Kinderen met minder aanhoudende belangstelling en jongens met meer neiging tot woede zijn ontvankelijker voor zowel hogere als lagere globale kwaliteit van gastouderopvang, dan kinderen met meer aanhoudende belangstelling en jongens met minder neiging tot woede. Hierdoor tonen zij meer welbevinden in hogere kwaliteit van gastouderopvang en minder welbevinden in lagere kwaliteit van gastouderopvang dan kinderen met meer aanhoudende belangstelling en jongens met minder neiging tot woede. Toekomstig onderzoek naar gastouderopvang is van belang, omdat het één van de belangrijke sociale settings is die ontwikkeling van kinderen vanaf de eerste jaren beïnvloeden.

Literatuur

- Ackerman, B.P., Kogos, J., Youngstrom, E., Schoff, K., & Izard, C. (1999). Family instability and the problem behaviors of children from economically disadvantaged families. *Developmental psychology*, 35 (1), 258-268.
- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Andersson, B. (1992). Effects of day care on cognitive and socioemotional competence of thirteen year old Swedish children. *Child Development*, 63, 20–36.
- Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2011). Differential susceptibility to rearing environment depending on dopamin-related genes: New evidence and a meta-analysis. *Developmental and Psychopathology*, 23, 39-52.
- Bates, J. E., Marvinney, D., Kelly, T., Dodge, K. A., Bennett, D. S. & Pettit, G. S. (1994). Childcare history and kindergarten adjustment. *Developmental Psychology*, 30, 690–700.
- Belsky, J. (1997). Variation in susceptibility to rearing influences: An evolutionary argument. *Psychological Inquiry*, 8, 182-186.
- Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2007). For better and for worse: Differential susceptibility to environmental influences. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 300–304.
- Belsky, J., Vandell, D.L., Burchinal, M., Clarke-Stewart, K.A., McCartney, K., & Owen, M.T. (2007b). Are there long-term effects of early child care? *Child Development*, 78 (2), 681-701.
- Blackford, J.U., & Walden, T.A. (1998). Individual differences in social referencing. *Infant Behavior and Development*, 21(1), 89–102.
- Bradley, R.H., Caldwell, B.M., & Corwyn, R.F. (2003). The Child Care HOME inventories: Assessing the quality of family child care homes. *Early Childhood Research Quality*, 18, 294-309.
- Bradley, R.H., & Vandell, D.L. (2007). Child care and the well-being of children. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 161, 669–676.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Burchinal, M., & Cryer, D. (2003). Diversity, child care quality, and developmental outcomes. *Early Childhood Research Quarterly*, 18, (401-426).

- Caldwell, B.M., & Bradley, R.H. (2003). *HOME Inventory administration manual, Child Care Edition*. University of Arkansas for Medical Sciences and University of Arkansas at Little Rock.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). Meer ouders met kindervangopslag. Geraadpleegd op 16 juni 2011. <http://www.cbsinuwbuurt.nl/FE/index.aspx?FilterId=2&ChapterId=17&ContentId=1429>
- Clarke-Stewart, A., & Allhusen, V.D. (2005) *What we know about child care*. Harvard University Press: Cambridge.
- Clarke-Stewart, K.A., Lowe Vandell, D., Burchinal, M., O'Brien, M., & McCartney, K. (2002). Do regulabe features of child-care homes affect children's development? *Early Childhood Researsch Quarterly*, 17, 385-396.
- De Kruif, R.E.L., Vermeer, H.J., Fukkink, R.G., Riksen-Walraven, J.M.A., Tavecchio, L.W.C., Van IJzendoorn, M.H., & Van Zeijl, J. (2007). *De nationale studie pedagogische kwaliteit kinderopvang: Eindrapport project 0 en 1*. Amsterdam: NCKO.
- De Schipper, J., Tavecchio, W.C., & Van IJzendoorn, M.H. (2004a). Stability in center day care: Relations with children's well-being and problem behavior in day care. *Social Development*, 13, 531-550.
- De Schipper, J., Tavecchio, W.C., Van IJzendoorn, M.H., & Van Zeijl, J. (2004b). Goodness-of-fit in center day care: relations of temperament, stability, and quality of care with the child's adjustment. *Early Childhood Research Quarterly*, 19, 257-272.
- De Schipper, C., De Jong, M., Zeijl, J., Tavecchio, L., & Van IJzendoorn, R. (2003). *Pedagogische kijk op kinderopvang*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Dearing, E., & Hamilton, L.C. (2006). Contempory advances and classic advice for analyzing mediating and moderating variables. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 71, 88-104.
- Elicker, J., Fortner-Wood, C., & Noppe, I. C. (1999). The context of infant attachment in family child care. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 20, 319-336.
- Fabes, R.A., Hanish, L.D., & Martin C.L. 2003. Children at play: the role of peers in understanding the effects of child care. *Child Development*, 74, 1039–1043.
- Field, T. (1991). Quality infant day-care and grade school behavior and performance. *Child Development*, 62, 863–870.
- Fukkink, R., Tavecchio, L., Kruif, R. de, Vermeer, H., & Van Zeijl, J. (2005). Criteria voor kwaliteit van kinderopvang: Visies van sleutelfiguren. *Pedagogiek*, 25(4), 243-261.

- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2008). *Promoting Positive Parenting: An attachment-based intervention*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M., & Riksen-Walraven, J.M.A. (2006). Peer contacts of 15-month-olds in child care: Links with child temperament, parent-child interaction, and quality of child care. *Social Development*, 15 (4), 709–729.
- Goldsmith, H.H., & Campos, J.J. (1982). Toward a theory of infant temperament. In R.N. Emde & R.J. Harmon (Eds.), *The development of attachment and affiliative systems* (pp. 161–193). New York: Plenum.
- Goldsmith, H.H., & Harman, C. (1994). Temperament and attachment; individuals and relationships. *Current Directions in Psychological Science (Wiley-Blackwell)*, 3 (2), 53-57.
- Goldsmith, H. H., Reilly, J., Lemery, K. S., Longley, S., & Prescott, A. (1993). *Preliminary manual for the Preschool Temperament Assessment Battery (version 1.0)*. Technical Report, Department of Psychology, University of Wisconsin - Madison.
- Goldsmith, H.H. (1996). Studying temperament via construction of the Toddler Behavior Assessment Questionnaire. *Child Development*, 67, 218–235.
- Goldsmith, H. H., & Rothbart, M. K. (1999). *The toddler behavior assessment questionnaire supplemental*. Unpublished manuscript, University of Oregon.
- Gresham, F.M. (2001). Assessment of social skills in children and adolescents. In Andrews, J.J.W., Saklofske, D.H., & Janzen, H.L. (Eds.), *Handbook of psychoeducational assessment: Ability, achievement and behaviour in children*, (pp. 326-352). New York: Academic Press.
- Groeneveld, M.G., Vermeer, H.J., Van IJzendoorn, M.H., & Linting (2010). Children's wellbeing and cortisol levels in home-based and center-based childcare. *Early Childhood Research Quarterly*, 25 (4), 502-214.
- Groeneveld, M.G., Vermeer, H.J., Van IJzendoorn, M.H., & Linting, M. (2011). Enhancing home-based child care quality through video-feedback intervention: a randomized controlled trial. *Journal of Family Psychology*, 25 (1), 86-96.
- Groeneveld, M.G., Vermeer, H.J., Van IJzendoorn, M.H., & Linting, M. (in press). Stress, cortisol and well-being of caregivers and children in home-based child care: a case for differential susceptibility. *Child: care, health and development* 1-10.
doi:10.1111/j.1365-2214.2010.01194.x
- Harms, T., Clifford, R., & Cryer, D. (2005). *Early childhood environment rating scale: Revised edition*. New York: Teachers College, Columbia University.

- Hay, D.F., Nash, A., & Pedersen, J. (1983). Interaction between six-month-old peers. *Child Development, 54*, 557-562.
- Henderson, H.A., & Wachs, T.D. (2007). Temperament theory and the study of cognition-emotion interactions across development. *Developmental Review, 27*, 396-427.
- Ishimine, K., Wilson, R., & Evans, D. (2010). Quality of Australian childcare and children's social skills. *International Journal of Early Years Education, 18* (2), 159-175.
- Kontos, S. (1994). The ecology of family day care. *Early Childhood Research Quarterly, 9* (1), 87-110.
- Kontos, S.C., Howes, C., Shinn, M., & Galinsky, E. (1995). *Quality in Family Child Care and Relative Care*. New York, NY: Teachers College Press.
- Lemery, K.S., Goldsmith, H.H., Klinnert, M.D., & Mrazek, D.A. (1999). Developmental models of infant and childhood temperament. *Developmental Psychology, 35*, 189-204.
- Loeb, S., Fuller, B., Kagan, S.L., & Carrol, B. (2004). Child care in poor communities: Early learning effects of type, quality, and stability. *Child Development, 75*, 47-65.
- Love, J., Harrison, L., Sagi-Schwartz, A., Van IJzendoorn, M., Ross, C., Ungerer, J., e.a. (2003). Child care quality matters: How conclusions may vary with context. *Child Development, 74*, 1021-1033.
- Netwerkbureau Kinderopvang (2010). Praktische handleiding Gastouderopvang. Geraadpleegd op 18 januari 2012. <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderopvang/documenten-en-publicaties/brochures/2011/04/01/praktische-handleiding-gastouderopvang.html>
- NICHD Early Child Care Research Network. (2000). Characteristics and quality of child care for toddlers and preschoolers. *Applied Developmental Science, 4* (3), 116-135.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2003a). Does the amount of time spent in child care predict socioemotional adjustment during the transition to kindergarten? *Child Development, 74*, 976-1005.
- NICHD Early Child Care Research Network (2003b). Does quality of child care affect child outcomes at age 4 1/2 ? *Developmental Psychology, 39* (3), 451-469.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2005). Early Child care and children's development in the primary grades: Follow-up results from the NICHD Study of Early Child Care. *American Educational Research Journal, 42*, 537-570.

- Peisner-Feinberg, E.S., Burchinal, M.R., Clifford, R.M., Culkin, M.L., Howes, S., Kagan, S.L., & Yazejian, N. (2001). The relation of preschool child-care quality to children's cognitive and social developmental trajectories through second grade. *Child Development, 72* (5), 1534-1553.
- Philips, D.A., & Lowenstein, A. (2011). Early care, education and child development. *Annual Review of Psychology, 62*, 483-500.
- Pluess, M., & Belsky, J. (2009). Differential susceptibility to rearing experience: the case of childcare. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50* (4), 396-404.
- Pluess, M., & Belsky, J. (2010). Differential susceptibility to parenting and quality child care. *Developmental Psychology, 46* (2), 379-390.
- Riksen-Walraven, J.M.A. (2004). Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria. In M.H. van IJzendoorn, L.W.C. Tavecchio, J.M.A. Riksen-Walraven (Eds.) *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (pp. 100-123). Amsterdam: Boom.
- Sameroff, A.J., & Chandler, M.J. (1975). Reproductive risk and the continuum of caretaking casualty. In F.D. Horowitz (Ed.), *Review of child development research* (Vol 4, 187-244). Chicago: University of Chicago Press.
- Sylva, K., Siraj-Blatchford, & Taggart, B. (2003). *Assessing quality in the early years: Early Childhood Environment Rating Scale – Extension (ECERS-E). Four curricular subscales*. Stoke on Trent, UK: Trentham Books.
- Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Bruner/ Mazel.
- Van IJzendoorn, M.H., Tavecchio, L.W.C., Stams, G.J., Verhoeven, M., & Reiling, E. (1998). Attunement between parents and professional caregivers: A comparison of childrearing attitudes in different child-care settings. *Journal of Marriage and the Family, 60*, 771-781.
- Van IJzendoorn, M.H., Tavecchio, L.W.C., & Riksen-Walraven, J.M.A. (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Boom.
- Vermeer, H.J., Groeneveld, M.G., Larrea, I., Van IJzendoorn, M.H., Barandiaran, A., & Linting, M. (2010). Child care quality and children's cortisol in Basque Country and the Netherlands. *Journal of Applied Development Psychology, 31*, 339-347.
- Volling, B.L., & Feagans, L.V. (1995). Infant day care and children's social competence. *Infant Behavior & Development, 18*, 177-188.

Watamura, S.E., Donzella, B., Alwin, J., & Gunnar, M.R. (2003). Morning-to-afternoon increases in cortisol concentrations for infants and toddlers at child care: age differences and behavioral correlates. *Child Development, 74* (4), 1006-1020.

Watamura, S.E., Phillips, D.A., Morrissey, T.W., McCartney, K., & Bub, K. (2011). Double jeopardy: poorer socialemotional outcomes for children in the NICHD SECCYD experiencing home and child care environments that confer risk. *Child Development, 82*, 48-65.

Dankwoord

Deze scriptie heeft even op zich heeft laten wachten, maar uiteindelijk is dit het resultaat. Ik leek op een diesel gereed voor de sloop. Kwam langzaam op gang en als er niet door gewerkt kon worden, ontstonden opnieuw opstart problemen. Maar door mentale onderhoudsbeurten veranderde ik van een haperende diesel in een turbo model.

Zo hebben er aan de monitor van de computer maandenlang post-its gehangen met verschillende helpende gedachten, zoals ‘de overwinning zit niet in nooit vallen, maar in opstaan, iedere keer als je valt’ en ‘haalbare doelen zijn succeservaringen, die heb je nodig om je te motiveren voor de volgende stap’. Op een dag installeerde ik mijzelf achter mijn bureau en keek ik tegen een nieuwe post-it aan: ‘denk aan mij 😊’, deze was geschreven door mijn vriend en erbij geplakt. Een grote glimlach verscheen op mijn gezicht. Het herinnerde mij aan de onvoorwaardelijke steun en liefde die hij gaf in een lange periode waarin ik ongetwijfeld regelmatig onuitstaanbaar was. Dat vind ik heel bijzonder en heeft er mede voor gezorgd dat ik heb doorgezet.

Net zoals alle bemoedigingen en belangstelling van mijn familie, vrienden, collega’s en scriptiebegeleidster. Het is ontzettend fijn dat deze mensen om je heen in je blijven geloven ook al duurt het een eeuwigheid en ben je zelf het vertrouwen soms een beetje kwijt. Ik ben jullie dankbaar voor deze aanhoudende bemoedigingen, ondersteuning en het begrip voor alle keren dat ik geen tijd kon maken om elkaar te zien.

Een aantal mensen wil ik in het bijzonder bedanken. Mijn moeder, die het liefst bij van alles wilde helpen terwijl ik dat niet wilde, dit tenslotte begreep en naast de getoonde interesse, heerlijke maaltijden in tasjes aan de deurklink heeft bezorgd. Gitta, die mijn scriptie las en redactionele ideeën gaf, en altijd in mij heeft geloofd en dit zelfs tijdens een aantal ochtenden heeft laten blijken terwijl je geen ochtendmens bent. Dank! Marleen, mijn zeer betrokken scriptiebegeleidster, die altijd klaar stond om vragen te beantwoorden en ingestuurde hoofdstukken snel van feedback voorzag waarbij de bemoedigende woorden elke keer een opsteker waren. Sheila, voor de creatieve input, mede dankzij jou is deze scriptie voorzien van een prachtige voorkant. Emily, Esther, Lisette en Karlijn die regelmatig in smsjes, mails en (telefoon)gesprekken belangstelling toonden voor de vorderingen en opbeurende woorden gaven. Als laatste, maar zeker niet als minste Carl, voor wie je bent en wat je allemaal voor mij hebt gedaan. Ontelbare kopjes thee, lieve woorden en begrip, hulp bij computertechnische vragen, ‘uitlaatmomenten’ zodat ik toch nog buiten kwam, en nog zoveel meer: dat is echte liefde.